

บทที่ 3

การขึ้นมา มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" (พ.ศ. 2475 - 2487)

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจอยู่เดิม ทำให้บทบาทและสถานะของกลุ่มดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นสภาวะการตั้งทางเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้ "กลุ่มทหาร" ขึ้นมา มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น ในตอนต้นของบทนี้จะเป็นการอธิบายให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง การปรับตัวของกลุ่มกษัตริย์และขุนนางกลุ่มพ่อค้าชาวจีนและกลุ่มพ่อค้าชาวตะวันตกหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

บทบาทและสถานะของกลุ่มที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ เดิมหลัง พ.ศ. 2475

1. กลุ่มกษัตริย์และขุนนาง

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้ทำให้ศูนย์กลางอำนาจเก่าคือ กลุ่มกษัตริย์และขุนนางมีบทบาทลดลงในทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้เกิดศูนย์กลางอำนาจใหม่ขึ้นมา นั่นก็คือ คณะราษฎรซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มข้าราชการพลเรือนและทหารระดับกลาง การเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวได้ส่งผลให้อำนาจทางการเมืองของกลุ่มกษัตริย์และขุนนางซึ่งเดิมกระจุยอยู่กับองค์พระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ เจ้านายชั้นสูงได้กระจายมาสู่กลุ่มผู้นำระบอบใหม่หรือคณะราษฎร¹ รัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ และทรงใช้อำนาจผ่านสถาบันทางการเมืองอันประกอบไปด้วย 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหารหรือคณะรัฐมนตรี ฝ่ายนิติบัญญัติหรือสภาผู้แทนราษฎร และฝ่ายตุลาการ นอกจากนี้ เจ้านายชั้นสูงและบุคคลที่ใกล้ชิดล้วนถูกปลดออกจากราชการในระบบราชการ เจ้านายไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง รัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม 2475 มาตรา 11 บัญญัติไว้ว่าให้พระบรมวงศานุวงศ์อยู่เหนือการเมือง²

¹ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2481-2492 (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา, 2531), หน้า 25.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

นอกจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จะส่งผลกระทบต่อฐานะและอำนาจของกลุ่มกษัตริย์และขุนนางทางด้านการเมืองแล้ว ทางด้านเศรษฐกิจ กษัตริย์ก็จะมีบทบาทลดลงด้วย โดยปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยที่รัชกาลที่ 7 ครองราชย์ใหม่ รัชกาลที่ 7 ต้องทรงรับพระราชภาระหนักทั้งปัญหาหนี้สินของพระคลังข้างที่หรือพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ซึ่งขัดแย้งมาตั้งแต่รัชกาลที่ 6 และปัญหาการคลังแผ่นดินที่ขาดดุลมาตลอด ทรงให้ตั้งคณะกรรมการจัดการพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ขึ้น มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฎ์ เป็นองค์ประธานทำหน้าที่รวบรวมบัญชีเพื่อหาทางผ่อนชำระหนี้ทั้งหมดประมาณ 15 ล้านบาท เพียงปีเดียวกรมพระคลังข้างที่จ่ายเงินชำระไปกว่า 11 ล้านบาท ส่วนที่เหลือชำระจนหมดใน พ.ศ. 2471 สำหรับงบประมาณขาดดุลนั้น ทรงแก้โดยยอมให้ลดเงินส่วนพระองค์ข้างที่ซึ่งรัฐบาลเคยถวายให้ปีละ 9 ล้านบาทเหลือเพียงปีละ 6 ล้านบาท พร้อมทั้งตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของหน่วยราชการทุกกระทรวงลงเท่าที่จะทำได้ แต่ถ้าคิดเป็นเปอร์เซ็นต์แล้ว งบประมาณพระองค์ข้างที่เป็นส่วนที่ตัดออกมากที่สุด สูงถึง 33 % ของงบประมาณเดิม³

การตัดทอนงบประมาณของหน่วยราชการต่าง ๆ ดำเนินมาจนถึง พ.ศ. 2474 ภาวะเงินแผ่นดินขาดดุลกลับเพิ่มขึ้นอีกถึง 18 ล้านบาท เนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกทวีความรุนแรงขึ้น รัฐบาลต้องตัดงบประมาณของหน่วยราชการต่าง ๆ ลงจากเดิม ลดเงินเดือนข้าราชการ ตัดข้าราชการบางส่วนออกจากงาน และหาทางปรับปรุงเพิ่มรายได้ภาษีอากร นอกจากนี้ กระทรวงพระคลังยังได้ขอพระมหากรุณาธิคุณลดเงินงบประมาณพระองค์ข้างที่จากเดิมอีก 1 ล้านบาท งบประมาณพระองค์ข้างที่จึงเหลือเพียงปีละ 5 ล้านบาท⁴ และหลังจากเกิดปฏิวัติ เงินจำนวนนี้ถูกลดลงเหลือโดยเฉลี่ยปีละ 4 แสนกว่าบาทเท่านั้น⁵ (โปรดดูตารางที่ 8) โดยนำไปรวมเข้ากับงบกระทรวงวังและใช้ชื่อใหม่ว่า "เงินงบบนพระมหากษัตริย์" สำหรับพระประยูรญาติมีทั้งที่มีหน้าที่ช่วยเหลือราชการแผ่นดินและช่วยงานในราชสำนัก ตลอดจนที่ไม่มีหน้าที่ในราชการ ถึงสิ้นปีจะเข้ามารับเงินพระราชทานในวัง เพราะเจ้านายเหล่านี้ไม่ว่าจะมี

³ ชลลดา วัฒนศิริ, "พระคลังข้างที่กับการลงทุนธุรกิจในประเทศ พ.ศ. 2433-2475", หน้า 219-222.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 219-222.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

ตารางที่ 8

งบประมาณรายรับส่วนพระคลังข้างที่ พ.ศ. 2468-2480

พ.ศ.	งบส่วนพระคลังข้างที่ (บาท)
2468	9,000,000
2469	6,000,000
2470	6,000,000
2471	6,000,000
2472	6,000,000
2473	6,000,000
2474	5,000,000
2475	479,543
2476	590,230
2477	561,021
2478	470,610
2479	434,115
2480	409,480

ที่มา : ชลลดา วัฒนศิริ, "พระคลังข้างที่กับการลงทุนธุรกิจในประเทศไทย พ.ศ. 2433-2475",

หน้า 38.

หน้าที่ราชการหรือไม่และไม่ว่าจะมีมูลค่าฐานันดรสูงต่ำต่างกันอย่างไร ทุกพระองค์ล้วนได้รับการอุปถัมภ์ให้มีเงินเลี้ยงชีพซึ่ง เรียกว่า เงินปี หรือเงินเดือน เมื่อตอนปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 มีพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไปที่ยังมีพระชนม์ชีพถึง 96 พระองค์ ทั้งนี้ไม่รวมหม่อมเจ้า เจ้าจอมมารดา เจ้าจอมและข้าราชการบริพารในราชสำนัก⁶

ฐานะทางเศรษฐกิจของ เจ้านายถูกระทบกระเทือน ส้มเตี๊ยะพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอมาตย์เจ้า ทรงปรารภว่า

"...ฉันได้ถูกลดเงินปีเงินเดือนถึงบาทละสี่ถึง เต็มที่ เศรษฐกิจก็ตกต่ำ ก็มาคิดตัดรายจ่ายกับหญิงแต่ัว (ม.จ.หญิงนราวดี เทวกุล-แกมสุข นุ่มนนท์) ในบ้านที่ใช้อยู่เท่าไรก็ไม่สำเร็จตั้งเดือนกว่า นั่งคิดอยู่ทุกวันจะให้พอกับรายได้..."⁷

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงขึ้นครองราชย์ในปลายปี พ.ศ. 2477 ภายใ้จ่าย "เงินงบบนพระมหากษัตริย์" เปลี่ยนแปลงใหม่ออกเป็น 4 รายการคือ เงินใช้จ่ายระหว่างทรงพระเยาว์ เงินพระราชกุศล เงินคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเงินปีพระบรมวงศานุวงศ์ แต่ละรายการได้เงินน้อย เช่น เงินใช้จ่ายระหว่างทรงพระเยาว์ของรัชกาลที่ 8 ทรงได้รับเพียงปีละ 1 ล้าน 1 แสนบาทเท่านั้น⁸ นอกจากนี้ เงินปีพระบรมวงศานุวงศ์ที่รัฐบาลเคยยกทูลเกล้าถวายพระเจ้าแผ่นดินให้ทรงจ่ายตามแต่ละทรงพิจารณาเห็นสมควรถูกยกเลิกไป รัฐบาลถือว่า เงินดังกล่าวอยู่ในงบประมาณของกระทรวงวังจะต้องเบิกจ่ายตามระเบียบของกระทรวงการคลัง รัฐบาลจึงมีอำนาจส่งจ่ายเงินปีพระบรมวงศานุวงศ์ที่ "กระทำความผิด" และในบางกรณีอาจส่งจ่ายเจ้านายบางพระองค์ตามใจชอบ เช่น งดจ่ายเงินปีสมเด็จพระศรีสวรินทิราฯ ทำให้รัชกาลที่ 7 ต้องทรงมีพระราชโอรสเลขกราบทูลสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกา เจ้าให้ทรงขอรองคณะผู้สำเร็จราชการสั่งกรมพระคลังข้างที่จ่ายเงินถวายต่อไป เพราะเป็นการน่าละอาย "ที่กษัตริย์ผู้เป็นหลาน(รัชกาลที่ 8) ไม่ขุบเลี้ยงพระญาติชั้นผู้ใหญ่" แต่สมเด็จพระพันวัสสาฯไม่ทรงรับจัดการ

⁶ แกมสุข นุ่มนนท์, ละครการเมือง 24 มิถุนายน 2475 (กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2535), หน้า 51.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

⁸ ชลลดา วัฒนศิริ, "พระคลังข้างที่กับการลงทุนธุรกิจในประเทศไทย พ.ศ. 2433-2475", หน้า 39.

พระราชอำนาจในการใช้จ่ายพระราชทรัพย์ของพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดขอบเขตลง
ไปอีก เมื่อมีการยกเลิกพระราชบัญญัติกรมพระคลังข้างที่ พ.ศ. 2433* และตราพระราชบัญญัติ
จัดระเบียบทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ พุทธศักราช 2479 โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวได้แยก
ทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ออกเป็น 3 ประเภท คือ

ก. "ทรัพย์สินส่วนพระองค์" หมายถึง ทรัพย์สินที่เป็นของกษัตริย์อยู่แล้วก่อน
เสด็จครองราชย์สมบัติหรือทรัพย์สินที่รัฐบาลทูลเกล้าฯ ถวาย หรือทรัพย์สินที่ได้มาไม่ว่าในทางใด
และเวลาใด นอกจากที่ทรงได้มาในฐานะที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้รวมทั้งดอกผลที่เกิดจาก
บรรดาทรัพย์สินเหล่านั้นด้วย

ข. "ทรัพย์สินส่วนสาธารณสมบัติของแผ่นดิน" หมายถึง ทรัพย์สินในพระมหา-
กษัตริย์ซึ่งใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพะ เป็นต้นว่า พระราชวัง

ค. "ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์" หมายถึง ทรัพย์สินในพระมหากษัตริย์
นอกจากทรัพย์สินส่วนพระองค์และทรัพย์สินส่วนสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งรายได้จากทรัพย์สิน
ส่วนพระมหากษัตริย์นั้นจะจ่ายได้ก็แต่ เฉพาะในประเภทรายจ่ายที่ต้องจ่ายตามข้อผูกพัน รายจ่ายที่
เป็นเงินเดือนบำเหน็จ บำนาญ เงินรางวัล เงินค่าใช้สอย เงินการจร เงินลงทุนและรายจ่าย
ในพระราชกุศล เฉพาะที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้วเท่านั้น

จากการแบ่งทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ออกเป็น 3 ประเภทนั้น ทรัพย์สินส่วน
พระมหากษัตริย์เป็นส่วนที่ใช้ในการลงทุนทางธุรกิจ แต่การใช้จ่ายเงินในส่วนนี้กษัตริย์ไม่ได้เป็นผู้กำหนด
แต่ผู้เดียว หากแต่มี "คณะกรรมการทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์" อันประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการคลัง เป็นประธานโดยตำแหน่งและกรรมการอื่น ๆ อีกไม่น้อยกว่า 4 คน ซึ่ง
พระมหากษัตริย์จะแต่งตั้ง ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่ดูแลทั่วไปในกิจการของทรัพย์สิน
ส่วนพระมหากษัตริย์ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการบริหารทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์นั้นได้อยู่ในความ

---

* การตราพระราชบัญญัติกรมพระคลังข้างที่ พ.ศ. 2433 ถือเป็นครั้งแรกที่เริ่มมีการ
แบ่งแยกพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และส่วนของราชการแผ่นดินให้เป็นอิสระจากกันโดยมีกรม
พระคลังข้างที่เป็นหน่วยงานรักษาผลประโยชน์พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และมีรายรับในอัตรา
ที่แน่นอน เป็นรายปีจากงบประมาณส่วนหนึ่งของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติตามที่กำหนดไว้.

ดูแลของรัฐ ได้มีการควบคุมการใช้รายได้ของทรัพย์สินไปในทางที่เป็นสาธารณประโยชน์และเพื่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันแห่งรัฐ⁹ จึงทำให้กษัตริย์ไม่อาจลงทุนทางธุรกิจได้อย่างมีอิสระเช่นเดิมได้อีก ส่งผลให้กษัตริย์มีบทบาทลดลงในทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ ในตารางที่ 8 จะเห็นได้ว่างบประมาณรายรับส่วนพระคลังข้างที่ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาได้มีจำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ในพ.ศ. 2474 งบประมาณรายรับส่วนพระคลังข้างที่มีถึง 5,000,000 บาท แต่พอถึงพ.ศ. 2475 งบส่วนดังกล่าวเหลือเพียง 479,543 บาท และจากกรณีที่งบประมาณรายรับส่วนพระคลังข้างที่มีจำนวนลดลงนี้เอง จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระคลังข้างที่ไม่อาจเป็นศูนย์กลางอำนาจทางเศรษฐกิจได้ดังแต่ก่อน ดังนั้น การลงทุนของพระคลังข้างที่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึงเป็นการร่วมทุนกับคณะราษฎร เช่น ธนาคารเอเชีย (2482) มีคณะกรรมการดังนี้ พระยาพิพัฒน์ธนาคาร พระสุธรรมวิจิตรชัย นายยูมิน จูตระกูล นายเดือน บุนนาค นายโล้วเตี้ยก้วน บุลลัช หลวงบรรณากร โกวิท หลวงประเจิดอักษรศักดิ์ ฯลฯ และธนาคารนครหลวงแห่งประเทศไทย (2484) มีกรรมการดังนี้ หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ขุนนรินทร์ชัย นายเรือเอกวัน รุยาพร, ร.น. นายจุลินทร์ ล่ำข่า และพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล เป็นต้น¹⁰

ส่วนบทบาททางด้านเศรษฐกิจของขุนนางหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้นพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับคณะราษฎรเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากกรณีของพระยาภิรมย์ภักดีที่ต้องการจะตั้งโรงต้มกลั่นเบียร์ซึ่งยื่นหนังสือขออนุญาตตั้งโรงงานดังกล่าวในวันที่ 12 มกราคม 2473 และได้รับใบอนุญาตในวันที่ 21 มกราคม 2474 โดยตกลงภาษีเบียร์ดังนี้ "...ปีต้นลิตรละ 1 สดางค์ ปีที่ 2 ลิตรละ 3 สดางค์ ปีที่ 3 ลิตรละ 5 สดางค์

⁹ เกริกเกียรติ พิพัฒน์ เสรีธรรม, วิเคราะห์ลักษณะการเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา, 2525), หน้า 21-22.

¹⁰ พรณิ บัวเล็ก, วิเคราะห์นายทุนธนาคารพาณิชย์ของไทยพ.ศ. 2475-2516. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2529), หน้า 51-52.

ส่วนในปีต่อ ๆ ไปรัฐบาลล่งวณสิทธิ์จะเก็บตามที่เห็นสมควร..."¹¹ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พระยามโนปกรณนิติธาดา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง กล่าวกับพระยาภิรมย์ภักดีว่า อัตราค่าภาษีที่กำหนดนั้นรัฐบาลนี้ให้ไม่ได้ซึ่งจะต้องมีการตกลงกันใหม่ พระยาภิรมย์ภักดีได้พยายามที่จะเข้าพบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังหลายหนแต่ไม่ได้พบ ในที่สุดวันที่ 3 เมษายน 2476 กรมสรรพสามิตได้อนุญาตให้พระยาภิรมย์ภักดีทำการต้มกลั่นเบียร์ เป็นงวดรายปี โดยวางมัดจำเงิน 2,000 บาท เสียภาษีน้ำเบียร์ลิตรละ 10 สตางค์รวด¹² จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่าพระยาภิรมย์ภักดีต้องใช้เวลาเกือบ 1 ปีหลังจากที่เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กว่าจะได้สัมปทานต้มกลั่นเบียร์และต้องเสียภาษีเบียร์มากกว่าที่ตกลงกับรัฐในสมัยลุ่มบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลคณะราษฎรได้เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจของขุนนาง และในท้ายที่สุดพระยาภิรมย์ภักดีได้ปรับตัว เข้า กับคณะราษฎร โดยการ เป็นสมาชิกสโมสรคณะราษฎรและนำเบียร์มาร่วมงานฉลองรัฐธรรมนูญในพ.ศ. 2477 อีกทั้ง เขี่ย พณฯ พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี มาร่วมในพิธีเปิดป้ายบริษัทด้วย¹³ จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าขุนนางก็มีการปรับตัว เข้า กับศูนย์กลางอำนาจใหม่เช่นกัน จึงจะสามารถดำรงบทบาททางด้านเศรษฐกิจของตนไว้ได้หลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

¹¹ ม.ล.ยิ่งศักดิ์ อิศรเสนา, ประวัติเจ้าพระยา วรพงษ์พิพัฒน์ พระยาภิรมย์ภักดีและประวัติโรงเบียร์ โชคขำตาในชีวิตที่พอใจ, (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำคูณส์ลา, 2506), หน้า 211-220.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 255-259.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 269.

2. กลุ่มพ่อค้าข้าวสาลีและพ่อค้าข้าวตะวันตก

การถูกจำกัดขอบเขตในการลงทุนของกลุ่มกษัตริย์ ส่งผลกระทบต่อการลงทุนของนายทุน-คนจีนคือ ทำให้แหล่งเงินทุนที่สำคัญไม่อาจกระจายเงินทุนได้มากอย่างแต่ก่อน เพราะทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ถูกควบคุมโดยรัฐ บรรดานายทุนคนจีนจึงหันไปพึ่งพา คณะราษฎรซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจใหม่ กล่าวคือ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นายทุนข้าวสาลีได้ลงทุนธุรกิจประเภทการประกันภัยและธนาคาร เช่น บริษัทหลวงหลี่ประกันภัย จำกัด (2476) บริษัททวงอันหล่งประกันภัย จำกัด (2476) และบริษัทฮั่วเฮียงประกันภัย จำกัด (2476) เป็นต้น โดยตั้งเป็นธนาคารแลกเงิน ซึ่งเป็นธนาคารเล็ก ๆ เพื่อใช้ในการดำเนินธุรกิจส่งออกข้าวและส่งออกเงินนอกประเทศหรือที่เรียกว่า โปยกิววน แต่รัฐบาลของคณะราษฎรได้ตระหนักถึงความสำคัญของธนาคารแลกเงิน จึงออกพระราชบัญญัติควบคุมการเงินการธนาคารของคนจีน เช่น พระราชบัญญัติการธนาคารและการประกันภัย (2475) พระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา (2475) พระราชบัญญัติว่าด้วยการยกยอทรัพย์ของกสิกร (2475) พระราชบัญญัติค้ากำไรเกินควร (2480) และการออกพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ (2480) เป็นต้น เพื่อสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจทางด้านการเงินให้กับประเทศ พระราชบัญญัติดังกล่าวส่งผลกระทบต่อธนาคารที่ไม่เข้าข่ายและไม่สามารถปฏิบัติตามกฎข้อบังคับต่าง ๆ ของพระราชบัญญัตินี้ต้องเลิกกิจการไป คงเหลือเพียงธนาคารหวังหลี่และธนาคารตันเปงซุนเท่านั้น ขณะเดียวกันรัฐบาลก็สนับสนุนให้มีการจัดตั้งธนาคารซึ่งอยู่ในเครือข่ายผลประโยชน์ของตนขึ้นมา และธนาคารดังกล่าวจะเป็นแหล่งเงินทุนของนายทุนข้าวสาลีต่อไป เพราะนายทุนจีนได้มีส่วนร่วมในการตั้งธนาคารดังต่อไปนี้ ธนาคารเอเชีย (2482) มีนายโล้วเตียกช้วน บูลลู่ช นายจุลินทร์ ล่าชา นายตันซิวเม้ง หวังหลี่ นายตันเคี้ยกบุนและนายเต็ก โกเมค้ เป็นต้น ธนาคารนครหลวงแห่งประเทศไทย (2484) มีนายโล้วเตียกช้วน บูลลู่ช นายจุลินทร์ ล่าชา ร่วมเป็นกรรมการด้วย¹⁴ การร่วมทุนระหว่างคณะราษฎรกับนายทุนจีนรุ่นใหม่ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการอิงศูนย์กลางอำนาจรัฐใหม่ของนายทุนจีนรุ่นใหม่ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

¹⁴ พรพณี บัวเล็ก, วิเคราะห์หุ้นธนาคารพาณิชย์ของไทย พ.ศ. 2475-2516

(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2529), หน้า 35-42, 49-50.

ส่วนการที่พระคสังข่างที่มีบทบาทลดลงนั้นส่งผลต่อพ่อค้าชาวตะวันตก คือการสูญเสียสิทธิพิเศษที่ได้จากการร่วมลงทุนกับพระคสังข่างที่ เพราะการที่บริษัทชาวตะวันตกร่วมลงทุนกับพระคสังข่างที่นั้น เป็นเพราะมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ การขอพระราชทานอำนาจพิเศษจากกษัตริย์ให้เป็นบริษัทในพระบรมราชูปถัมภ์และสามารถทำการค้าขนดินนั้น ๆ แต่เพียงผู้เดียวภายในพระราชอาณาจักร เช่น บริษัทที่เป็นตัวแทนล่าหาของบริษัทใหญ่ในต่างประเทศ ส่วนมากเป็นธุรกิจประเภทกิจการธนาคาร บริษัทเดินเรือขนส่งระหว่างประเทศ บริษัททำป่าไม้ เหมืองแร่ ตลอดจนบริษัทที่ลงทุนในกิจการสาธารณูปโภคต่าง ๆ¹⁵ ซึ่งกิจการดังกล่าวล้วนแต่เป็นการผลิตเพื่อส่งออกที่สำคัญต่อระบบเศรษฐกิจไทยในเวลานั้นไม่ว่าจะเป็นไม้สัก ดีบุก ดังนั้นการสูญเสียสิทธิพิเศษดังกล่าวทำให้พ่อค้าชาวตะวันตกมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจลดลงอย่างมากหลังพ.ศ. 2475 แม้ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็มีบทบาทลดลงในระดับหนึ่งแล้วก็ตาม

จากสภาพการณ์ที่นายทุนกลุ่มต่าง ๆ ถูกลดบทบาทลงหลังพ.ศ. 2475 ด้วยการที่รัฐออกกฎหมายนั้น ทำให้ "กลุ่มทหาร" มีโอกาสเข้ามามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจมากขึ้น เพราะ "กลุ่มทหาร" เป็นกลุ่มที่กุมอำนาจทางการเมือง ที่สามารถแปรอำนาจดังกล่าวให้เป็นกฎหมายได้ และ "กลุ่มทหาร" ที่จะเข้าไปมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจในระหว่าง พ.ศ. 2481-2487 จะเป็นกลุ่มนายทหารบกชั้นกลางที่นำโดยหลวงพิบูลสงคราม

---

¹⁵ ชลลดา วัฒนศิริ, "พระคสังข่างที่กับการลงทุนธุรกิจในประเทศไทย พ.ศ. 2433-2475", หน้า 234.

การขึ้นมาของกลุ่มนายทหารบกชั้นกลาง

กล่าวได้อย่างกว้าง ๆ ว่าในคณะราษฎรสายทหารบกสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนายทหารบกชั้นผู้ใหญ่ นำโดย พ.อ.พระยาทรงสุรเดชและกลุ่มนายทหารบกชั้นกลาง นำโดย พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม นายทหารบกชั้นผู้ใหญ่นับว่ามากจะเป็นผู้คุมตำแหน่งบังคับบัญชาสายพลรบระดับสูง เช่น พ.อ.พระยาทรงสุรเดช เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ และรั้งตำแหน่ง เจ้ากรมยุทธการทหารบก พ.ท.พระประสงค์พิทยายุทธ เป็นเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ เป็นผู้บังคับทหารปืนใหญ่ นอกจากนี้ นายทหารระดับล่างของกลุ่มนี้ยังขึ้นเป็นผู้บังคับกองร้อยนักเรียนนายร้อยทหารบก¹⁶ สำหรับกลุ่มนายทหารคณะราษฎรชั้นกลางจะคุมกำลังระดับกองพันทั้งหมด 5 กองพัน คือ ทหารราบ 2 กองพัน ทหารม้า 1 กองพันและทหารปืนใหญ่ 2 กองพัน¹⁷

ความขัดแย้งภายใน "กลุ่มทหาร" เริ่มจากการที่ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชและ พ.ต.หลวงพิบูลสงครามมีความเห็น เกี่ยวกับการปรับปรุงกองทัพทุกแตกต่างกัน พระยาทรงสุรเดชต้องการให้ยุบเลิกกองทัพ กองพล ยศนายทหาร และโรงเรียนเสนาธิการทหาร โดยให้หน่วยทหารขึ้นตรงต่อกองทัพเหล่า เพื่อให้เหมาะสมกับประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเล็ก แต่พ.ต.หลวงพิบูลสงครามมีความเห็นว่า การกระทำดังกล่าวจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อวงการทหารโดยทั่วไป อันจะเป็นผลให้เกิดการต่อต้านขึ้นได้¹⁸ แต่ด้วยเหตุที่ความขัดแย้งครั้งนี้เป็นเพียงความคิดเห็นที่แตกต่าง และต่างก็มีจุดประสงค์ร่วมกันที่สำคัญยิ่งกว่า คือ การยึดอำนาจการปกครอง ทั้งสองฝ่ายจึงประนีประนอมกันได้

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็มีเหตุให้บุคคลทั้งสองบาดหมางใจกัน อันนำไปสู่ความแตกแยกจนไม่อาจประสานกันได้อีกต่อไป คือ การที่พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ในฐานะ

¹⁶ อารังศักดิ์ เพ็ชรเลิศอนันต์, "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476", (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 184-185.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 186.

¹⁸ พลโทประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2518), หน้า 75.

ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้วางโครงการปรับปรุงกองทัพตามแนวตำริ เติม เพื่อให้เหมาะแก่
สภาวะการณ์ของบ้านเมือง และเพื่อให้คณะราษฎรเป็นผู้ควบคุมกำลังกองทัพไว้ทั้งหมด โดย
การแต่งตั้งให้ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ จนหมดสิ้น สำหรับตำแหน่ง
พ.ต.หลวงพิบูลสงครามนั้นก็มีหลักฐานปรากฏว่า

"...สำหรับพ.ต.หลวงพิบูลสงครามนั้นในขั้นแรกได้ตกลงกันว่าจะให้เป็นผู้เป็นเจ้ากรม
สรรพาวุธ ซึ่งตำแหน่งนี้ก็เห็นว่ามีความสำคัญอยู่มาก ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ไว้วางใจของ
ผู้ก่อการด้วยกันแล้ว ก็คงจะไม่มีใครยอมให้เป็นเจ้ากรมนี้แน่ แต่พ.ต.หลวงพิบูล-
สงครามไม่พอใจ ไม่ยอมรับตำแหน่งนี้ จึงได้ให้มา เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารปืนใหญ่
คือ เป็นผู้ช่วยพระยาฤทธิฯ นั้นเอง เท่ากับเป็นการลดตำแหน่งลงไปอีก เรื่องนี้
ได้มีการกล่าวหาใส่ร้ายกันในขั้นหลังว่า พ.อ.พระยาทรงสุรเดชทำเพื่อคุมอำนาจทหาร
ไว้คนเดียว..."¹⁹

ตามหลักฐานคำพิพากษา ศาลพิเศษคดีกบฏ 2481 กล่าวว่า

"...ต่อมาราว 1 เดือน (ประมาณเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2475) พ.อ.พระยาทรง-
สุรเดชจะเอาพ.ต.หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งในเวลานั้นเป็นนายทหารปืนใหญ่ไปอยู่ใน
ตำแหน่งผู้ช่วยรบ ซึ่งไม่มีหน้าที่บังคับบัญชาควบคุมกำลังทหาร พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม
ทราบเรื่อง เข้าจึงไปสอบถามเหตุผลว่าทำไมจึงจะย้ายไปอยู่ตำแหน่งผู้ช่วยรบ แต่ทหาร
ยามได้เอาดาบปลายปืนกันไว้ ขณะนั้น พ.อ.พระยาทรงสุรเดชก็อยู่ที่นั่นด้วย ได้มีผู้ที่
คัดค้านการที่จะย้าย พ.ต.หลวงพิบูลสงครามจึงกระทำไปไม่สำเร็จ ส่วนนายทหารที่
เป็นพวกของ พ.ต.หลวงพิบูลสงครามก็เอาไปบรรจุในตำแหน่งที่ไม่ได้ควบคุมกำลังทหาร
และย้ายไปที่อื่น แล้วเอานายทหารที่เป็นพวกของพ.อ.พระยาทรงสุรเดชบรรจุควบคุม
แทน การที่ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชกับพวกกระทำการเช่นนี้ แสดงว่า พ.อ.พระยา
ทรงสุรเดชจะคุมอำนาจทหารไว้ฝ่ายเดียว ปั่นทอนอำนาจการปกครองของทหารซึ่งมี
พ.ต.หลวงพิบูลสงครามและพวกที่ได้ควบคุมอยู่นั้นให้หมดสิ้นไป ตั้งแต่นั้นมา พ.อ.
พระยาทรงสุรเดชกับพ.ต.หลวงพิบูลสงครามไม่ถูกกันเรื่อย ๆ มา..."²⁰

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทั้งสองแหล่งนี้แล้ว อาจสันนิษฐานได้ว่า ในครั้งแรก
พ.อ.พระยาทรงสุรเดชตำริจะให้ พ.ต.หลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งเจ้ากรมช่างแสง
สรรพาวุธ แต่ พ.ต.หลวงพิบูลสงครามไม่พอใจจึงได้แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการ

¹⁹ เส้าอัน คู่โกโลณ, ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์. (พระนคร :
รัชรินทร์, 2514), หน้า 103.

²⁰ วิมล มโนพิโมกษ์, "ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 117.

ทหารปืนใหญ่ ในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2475 หลังจากนั้น พ.อ.พระยาทรงสุรเดชต้องการย้าย พ.ต.หลวงพิบูลสงครามไปอยู่ตำแหน่งผู้ช่วยรบอีก จึงเป็นเหตุให้ พ.ต.หลวงพิบูลสงครามไม่พอใจ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ด้วยเห็นว่า พ.อ.พระยาทรงสุรเดช มีแผนการที่จะลดอำนาจทางการทหารของตน²¹

นอกจากนี้ การที่ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ได้ออกคำสั่งยุบเลิกโรงเรียนเสนาธิการทหาร และสั่งทำลายตำราเรียนวิชาทหารของโรงเรียนนี้ ได้ทำให้เกิดความไม่พอใจอย่างมากในหมู่ทหาร เพราะโรงเรียนเสนาธิการทหารบกเป็นสถาบันชั้นสูงสุดของกองทัพบก "เพื่ออบรมสั่งสอนนายทหารให้มีความรู้ความสามารถ เป็นผู้อำนวยการวางแผนทางยุทธการช่วยเหลือผู้บังคับบัญชาให้ตัดสินใจถูกต้องทันกับเหตุการณ์ ทั้งให้มีความรู้ความสามารถอย่างกว้างขวาง"²² และนายทหารคณะราษฎรส่วนใหญ่ก็จบจากโรงเรียนนี้ เช่น พ.ต.อำนาจสงคราม พ.ต.หลวงกาฬสงคราม ร.อ.หลวงชาญสงคราม ร.อ.หลวงธวัชสิทธิ์พิชัย และ พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม ฯลฯ เป็นต้น ดังนั้น คำสั่งของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ไม่เพียงจะสร้างความขัดแย้งกับกลุ่มนายทหารชั้นกลาง ในคณะราษฎร หากได้สร้างความไม่พอใจให้แก่นายทหารที่จบจากโรงเรียนนี้หรือประมาณว่า เท่ากับ 1 ใน 7 ของจำนวนนายทหารสัญญาบัตรทั้งหมด²³

ความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสองนี้ นอกจากจะมีสาเหตุมาจากปัญหา เรื่องการปรับปรุงกองทัพและตำแหน่งหน้าที่แล้ว ยังมีสาเหตุมาจากการแข่งขันกันในทางการเมืองอีกด้วย กล่าวคือ ภายหลังจากที่ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีลอยและตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารฝ่ายยุทธการ เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้ว ต่อมาในวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2476 ก็ลาออกจากตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย จากนั้น พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ก็ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่โดยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนรบ และถึงแม้ว่า พ.อ.พระยาทรงสุรเดช กลับเข้ารับราชการในกรมยุทธการทหารบก เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2476 อีกก็ตาม ก็ต้องเดินทางไปดูกิจการด้านการทหารในทวีปยุโรปและประเทศพม่า เป็น

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

²² "คำอธิบายของจอมพล ป.พิบูลสงคราม" ในเสนาธิการรำลึก, อ้างถึงใน ร่างศักดิ์เพชร เลิศอนันต์, "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476", หน้า 199.

²³ ร่างศักดิ์เพชร เลิศอนันต์, "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476", หน้า 199-200.

เวลานาน รวมทั้งได้มีการลาพักราชการระหว่างเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม พ.ศ. 2477 อีกด้วย จึง เป็นช่วงที่ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชมีบทบาททางการเมืองด้อยกว่า พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งก้าวมาสู่ระดับผู้นำทางการเมืองด้วยการ เป็นหัวหน้าในการยึดอำนาจการปกครอง เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 และเป็นหัวหน้าฝ่ายรัฐบาลในการปราบปรามกบฏบวรเดช แต่ถึงกระนั้น พ.อ.พระยาทรงสุรเดชก็ยังได้รับการคาดการณ์ว่าจะได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนา เช่นเดียวกับ พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม จากการคาดคะเนของ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรณ มีว่า

"...พระองค์ทรงเห็นว่าอีกไม่ช้าไม่นานหลวงพิบูลฯ ก็คงได้เป็นผู้นำรัฐบาล พระองค์ทรงยอมรับว่าหลวงพิบูลฯ มิได้เป็นที่นิยมยกย่องของคนส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะ เป็นในกองทัพ ในบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเภทเลือกตั้งและแต่งตั้ง หรือแม้แต่ในบรรดาผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ. 2475 แต่หลวงพิบูลฯ เป็นผู้ควบคุมกำลังรถถังและปืนกล ยิ่งกว่านั้นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองคนอื่น ๆ ยังเห็นว่าไม่มีอะไรดีกว่าที่จะยอมรับหลวงพิบูลฯ ว่า เป็นผู้มึลลิตริดำรงตำแหน่งแทนพระยาพหลฯ ในเมื่อพระยาทรงสุรเดชได้เลิกรากจากเวทีไปแล้ว ซึ่งในที่สุดคณะรัฐมนตรีก็ต้องยอมรับ ถ้าหลวงพิบูลฯ มิได้เป็นนายกรัฐมนตรี คงมีเพียงแต่พระยาทรงที่อาจได้ดำรงตำแหน่งนี้..."²⁴

ในวงการรัฐบาลก็มีการคาดการณ์กันว่า พ.อ.พระยาทรงสุรเดชจะได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดัง เช่นที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้ตอบข้อซักถามของ เซอร์โจเซฟ ครอสบี้ เกี่ยวกับผู้ที่สมควรจะได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนาว่า

"...หลวงประดิษฐฯ ให้คำตอบว่ามีเพียง 2 ท่าน คือ นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช และนายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์...หลวงประดิษฐฯ กล่าวว่่าน่าเสียหายที่พระยาทรงฯ ยังคงมีความเคืองแค้นเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวและงานราชการบางอย่าง และหลวงประดิษฐฯ เห็นด้วยกับข้าพเจ้า (เซอร์โจเซฟ ครอสบี้) ที่ว่าชื่อเสียงของพระยาฤทธิอัคเนย์ค่อนข้างมัวหมอง เกี่ยวกับกรณีพระคลังข้างที่..."²⁵

อัน เป็นการแสดงว่า ถึงแม้พระยาทรงสุรเดชจะมีบทบาททางการเมือง เข้าร่วมอยู่ในรัฐบาล แต่พระยาทรงสุรเดชก็เป็นคู่แข่งคนสำคัญของหลวงพิบูลสงครามในการที่จะได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อไป

²⁴ วิชา มโนพิโมกข์, "ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร", หน้า 118.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 119.

การที่พระยาทรงสุรเดชใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในต่างประเทศนั้นก็มิใช่ว่าหลวงพิบูลสงครามจะไว้ใจวางใจนัก ทั้งนี้เพราะหลวงพิบูลสงครามเกรงว่าพระยาทรงสุรเดชจะลี้ภัยล่องหนอำมหิตเป็นฐานอำนาจต่อไปในภายหลัง ดังเป็นที่ประจักษ์ว่า พระยาทรงสุรเดชก็มีสมัครพรรคพวกอยู่เป็นจำนวนมาก หลวงประดิษฐมนูธรรมเองก็ได้กล่าวกับเซอร์โจเซฟ ครอสบีว่า

"...สมัครพรรคพวกของหลวงพิบูลฯ ในกองทัพมีจำนวนน้อยกว่าสมัครพรรคพวกของพระยาทรงสุรเดช หัวหน้านายทหารซึ่งเป็นศัตรูของหลวงพิบูลฯ ผู้ให้การสนับสนุนพระยาทรงสุรเดชส่วนใหญ่จะอยู่ในชานกรุงเทพฯ และโคราช ส่วนที่อยู่ในปราจีนฯ นั้นก็นิยมยกย่องในตัวพระยาทรงฯ เป็นอย่างมาก..."²⁶

ดังนั้นหลวงพิบูลสงครามจึงดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมจึงได้เล่นต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีให้แต่งตั้งพระยาทรงสุรเดช เป็นที่ปรึกษาการป้องกันราชอาณาจักรในตำแหน่งที่ปรึกษาทางทหาร และพร้อมกันนี้ก็ได้แต่งตั้งพระประคำล้นพิทยายุทธ์ ผู้ช่วยปลัดกระทรวงกลาโหม เป็นที่ปรึกษาการป้องกันราชอาณาจักรด้วยเช่นกัน

ถึงแม้ตำแหน่งนี้จะเทียบเท่า กับตำแหน่งแม่ทัพ โดยมีอัตราเงินเดือนเท่ากับยศนายพลเอก นายพลเรือเอก หรือนายพลอากาศเอก ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นตำแหน่งที่ขึ้นตรงต่อรัฐมนตรี โดยมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในการพิจารณาและให้ความเห็นเกี่ยวกับการป้องกันราชอาณาจักร ดังนั้น การที่ พ.ต.หลวงพิบูลสงครามคัดเลือกให้ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ดำรงตำแหน่งนี้ก็เปิดโอกาสให้ พ.ต.หลวงพิบูลสงครามควบคุม พ.อ.พระยาทรงสุรเดชได้ ใกล้เคียงยิ่งขึ้น

"...พ.อ.พระยาทรงสุรเดชเองก็คงทราบถึงนัยของการแต่งตั้งตนในครั้งนี้ จึงได้ขอลาออกจากตำแหน่งในทันทีที่มีการแต่งตั้ง โดยชี้แจงว่าไม่อยู่ในฐานะที่จะปฏิบัติหน้าที่สำคัญนี้ได้ และต่อมา พ.ท.พระประคำล้นพิทยายุทธ์ก็ได้ขอลาออกจากตำแหน่งนี้เช่นเดียวกัน..."²⁷

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 119.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่าง พ.อ.พระยาทรงสุรเดช และพ.ต.หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการแย่งชิงการเป็นผู้นำกองทัพและการเป็น นายกรัฐมนตรี แต่การดำเนินการเพื่อไปสู่เป้าหมายของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชยังไม่ประสบความสำเร็จ กล่าวคือ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชได้ร่วมมือกับพระยามโนปกรณนิติธาดา ทำให้ พระยาพลพลพยุหเสนา ลาออกจากราชการตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก โดยมีจุดมุ่งหมายคือ การแย่งชิงความเป็นผู้นำในกองทัพบกประการหนึ่ง และแย่งการควบคุมกองทัพภาคกษัตริย์ราชกุมาร โดยกลุ่มอนุรักษนิยมที่มีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นผู้นำประการหนึ่ง²⁸ แต่เมื่อ "4 ทหารเลือก" อันประกอบไปด้วย พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา พ.อ.พระยาทรงสุรเดช พ.อ.พระยาฤทธิ์-อัคนัยและ พ.ท.พระประสงค์สนิททายุทธิ์ ยื่นใบลาออก พระยามโนปกรณนิติธาดา ก็ไม่ได้แต่งตั้ง พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ดำรงตำแหน่งแทนพระยาพลพลพยุหเสนา อีกทั้งยังประกาศ ปลดนายทหารทั้ง 4 อย่าง เป็นทางการในวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476 (ทั้ง ๆ ที่ในใบลาออกนั้นกำหนดว่าจะสิ้นสภาพการเป็นนายทหารประจำการตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2476) พร้อมกันนี้ก็ได้ประกาศแต่งตั้งให้นายพลตรีพระยาพิไชยสงคราม อดีตแม่ทัพกองทัพภาคที่ 1 นายทหารนอกราชการ เป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก และตั้งนายพันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม เป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่ง เจ้ากรมยุทธการทหารบกและตั้งให้ พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ แทนพระยาทรงสุรเดช เพราะในช่วงเวลาที่ผ่านมา พ.ท.หลวงพิบูลสงครามไม่ได้แสดงบทบาททางการเมืองใด ๆ และในกรณีการรัฐประหาร 1 เมษายนด้วยพระราชาคณะฤๅกาโดยพระยามโนปกรณนิติธาดา พ.ท.หลวงพิบูลสงครามก็ได้ร่วมลงนามในพระราชาคณะฤๅกา โดยไม่ได้แสดงความขัดแย้งแต่อย่างใด²⁹

การแต่งตั้งให้พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งดังกล่าวเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ พ.ท.หลวงพิบูลสงครามเป็นฝ่ายรุกทางทหารโดยเป็นผู้นำนายทหารบกคณะราษฎร ร่วมมือกับ น.ท.หลวงศุภชลาศัย ซึ่งต่อมาได้เป็นผู้นำนายทหาร เรือคณะราษฎร เคลื่อนกำลังล้มรัฐบาลของ

²⁸ ธารรงค์ดี เพชร เลิศอนันต์, "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476", หน้า 338.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 348-349.

พระยามโนปกรณนิติธาดา โดยมี พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นผู้นำในนาม "คณะทหารบกทหารเรือและพลเรือน" (หรือที่เรียกว่าการรัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476) การพลิกสถานการณ์ของฝ่ายคณะราษฎรในครั้งนี้เป็นเพราะในลัทธิของนายทหารคณะราษฎร เห็นแล้วว่า "หากชนปถอຍให้บ้านเมืองตกอยู่ในกำมือของคณะพระยามโนปกรณนิติธาดาต่อไปแล้ว ชำวคณะราษฎรอาจจะได้รับความเดือดร้อนโดยถูก "ศอกกลับ" จากคณะพระยามโนฯ" ขณะเดียวกัน "ก็ปรากฏว่า พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงครามผู้ซึ่งพอขึ้นนั่งบัญชาการ เป็นเจ้ากรมยุทธการทหารบก ก็เตรียมออกคำสั่งย้ายผู้ก่อการ เปลี่ยนแปลงการปกครองฝ่ายทหารให้พ้นจากหน่วยกำลังไปสิ้น"³⁰ โดยหลวงพิบูลสงครามเล่าว่า

"...หากไม่รวบรัดตัดการยึดอำนาจโดยฉับพลันแล้วจะถูกฆ่าตายหมด เพราะ พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงครามหักหลัง พอขึ้นมานั่งบัญชาการก็เตรียมออกคำสั่งย้ายผู้ก่อการ ฝ่ายทหารให้พ้นการบังคับบัญชาการกองทหารไปทั้งสิ้น นอกจากเป็นแผนการที่จะระงับมิให้พระยาทรงสุรเดชเข้ามาอีก นอกจากนั้นก็กลับคิดทำลายผู้ก่อการอีกด้วย ดีแต่มี ร.อ.ขุนอนุมาน (คำฝิ่ง อมาตยกุล) เอาสำเนาคำสั่งมาให้ดู..."³¹

หลังการรัฐประหารวันที่ 20 มิถุนายน 2476 กลุ่มของพ.ท.หลวงพิบูลสงคราม เริ่มเข้มแข็งขึ้น ในขณะที่บทบาทของกลุ่มนายทหารคณะราษฎรขึ้นผู้ใหญ่เริ่มลดลง ดังจะเห็นได้จากกรณีที่พระยาพลพลพยุหเสนา ได้กลับมาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก แต่ไม่ได้มีอำนาจที่แท้จริง ส่วน พ.อ.พระยาทรงสุรเดชนั้นไม่ได้กลับเข้ามารับราชการอีก แม้ว่าจะมีการต่อรองให้ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชกลับมารับราชการ "แต่พระยาทรงฯต้องการตำแหน่งในการบังคับบัญชาทหารจึงไม่ล่ำมารถตกลงกันได้"³² ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มของพ.อ.พระยาทรงสุรเดชและกลุ่มของ พ.ท.หลวงพิบูลสงครามจึงมีมาตลอดสมัยรัฐบาลของพระยาพลพลพยุหเสนา ความขัดแย้งดังกล่าวจึงทำให้นายทหารของกลุ่ม พ.อ.พระยาทรงสุรเดชได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิกฤตการณ์หรือเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นตลอดมา ไม่ว่าจะเป็นการประชุมกันที่บ้าน พ.อ.พระยาฤทธิ์อัคเนย์ก่อนหน้าที่จะเกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดช 3-4 วันเพื่อ

³⁰ อ.พิบูลสงคราม, จอมพล ป.พิบูลสงคราม. (พระนคร : โรงพิมพ์มนตรี, 2518), หน้า 167.

³¹ พลโทประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 266-267.

³² พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์, "เหตุการณ์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและการชิงอำนาจระหว่างผู้ก่อการ" ใน ลัทธิคณาภิวัตน์แห่งประเทศไทย เบื้องแรกของประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500. (พระนคร : มิตรนราการพิมพ์, 2516), หน้า 239

"ปรึกษา กันถึงข้อยุ่งยากที่มีผู้จะล้มรัฐบาล" หรือกรณีนายพุ่ม ทับสายทอง ลอบยิงพ.ท.หลวงพิบูลสงครามที่ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2477 และในท้ายสุดเมื่อหลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2481 นายทหารกลุ่ม พ.อ.พระยาทรงสุรเดชก็ถูกขังส่งออกไปจากบทบาททางทหารและการเมืองในคดีกบฏ พ.ศ. 2482³³ โดยพ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ได้รับแจ้งจากที่ประชุมคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่าต้องโทษคดีกบฏ พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์จึงได้ตกลงใจลาออกจากราชการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการ โดยรัฐบาลออกแถลงการณ์ว่า พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์มีสุขภาพไม่สมบูรณ์ จึงไม่สามารถรับราชการต่อไปได้ ในวันเดียวกันนี้ พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ก็เดินทางไปพำนักอยู่ในบึง ล้วน พ.อ.พระยาทรงสุรเดช นายพันเอกหลวงพรหมโยธี ได้มีคำสั่งให้ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชพ้นจากราชการโดยไม่มีเบี้ยหวัดบำนาญและให้เดินทางไปออกนอกประเทศ พ.อ.พระยาทรงสุรเดชเดินทางไปยังดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2481 ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

สำหรับพ.ท.พระประคำล้นพิทยาบุตรนั้น ได้รับโทษทัณฑ์เบาที่สุดคือ กลับได้รับแต่งตั้งให้เป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำเยอรมัน ทั้งนี้เนื่องจาก พ.ท.พระประคำล้นพิทยาบุตรเกี่ยวข้องเป็นญาติกับพ.อ.หลวงพรหมโยธี ประธานกรรมการศาลพิเศษ ทางฝ่ายภริยา³⁴ จึงเป็นแต่เพียงถูกกำสั่งออกไปจากวงการเมืองชั่วคราวหนึ่ง

ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า "กลุ่มทหาร" ที่นำโดยพ.ท.หลวงพิบูลสงครามสามารถพัฒนาตนเองจากนายทหารบกชั้นกลางมาเป็นกลุ่มที่กุมอำนาจทางการเมืองได้หลังการทำรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 และสามารถลอบบทบาททางการเมืองของกลุ่มพระยาทรงสุรเดชลงได้ ต่อมาได้ขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองอย่างสูงสุดเมื่อ พ.ท.หลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในพ.ศ. 2481 หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ "กลุ่มทหาร" ที่นำโดยพ.ท.หลวงพิบูลสงครามนี้เป็นศูนย์อำนาจทางการเมืองใหม่ที่จะเข้าไปมีบทบาทในทางเศรษฐกิจภายใต้นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

³³ ธารงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476", หน้า 356.

³⁴ เล่ห์ทอน คู่ภักโสมณ, ชีวิตทางการเมืองของพ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์, หน้า 10.

สรุปได้ว่า ในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลุ่มที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจมีอยู่ 3 กลุ่มคือ กลุ่มกษัตริย์และขุนนาง กลุ่มพ่อค้าชาวจีนและกลุ่มพ่อค้าตะวันตก โดยกลุ่มกษัตริย์และขุนนาง เป็นศูนย์กลางอำนาจรัฐที่ทั้งพ่อค้าชาวจีนและพ่อค้าชาวตะวันตกจะเข้ามาอิงศูนย์กลางอำนาจรัฐนี้แต่เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางอำนาจรัฐจากกลุ่มกษัตริย์และขุนนางไปยังคณะราษฎร ทำให้กลุ่มกษัตริย์และขุนนางหมดอำนาจทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ ในขณะที่พ่อค้าชาวจีนสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทของตน เข้าไปอิงกับศูนย์กลางอำนาจรัฐใหม่ได้ ส่วนพ่อค้าชาวตะวันตกแม้ว่าจะมีบทบาทลดลงตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 เพราะประเทศแถบยุโรปได้รับความเสียหายอันเนื่องจากเป็นสมรภูมิของสงคราม จึงหันไปฟื้นฟูเศรษฐกิจภายในประเทศมากกว่าการที่จะมาลงทุนในต่างประเทศ แต่การที่มีการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางอำนาจรัฐได้ส่งผลกระทบต่อพ่อค้าชาวตะวันตกที่ยังประกอบการอยู่ในด้านการเงินและสิทธิพิเศษต่าง ๆ

จากการที่โครงสร้างเศรษฐกิจไทยเป็นไปในรูปแบบของการมีศูนย์กลางอำนาจรัฐ ก่อให้เกิดการอิงอำนาจรัฐจากพ่อค้าชาติต่าง ๆ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสภาพการณ์ทางด้านเศรษฐกิจหลังพ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ "กลุ่มทหาร" สามารถขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจได้ เพราะเมื่อ "กลุ่มทหาร" สามารถขึ้นมากุมอำนาจทางการเมือง โดยมี พ.ท.หลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีก็เปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางอำนาจรัฐ เมื่อ "กลุ่มทหาร" ได้เป็นศูนย์กลางอำนาจรัฐแล้ว ก็จะมีบุคคลต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อค้าชาวจีนเข้ามาอิงศูนย์กลางอำนาจรัฐใหม่นี้ และการเป็นศูนย์กลางอำนาจรัฐใหม่นี้เองที่จะทำให้ "กลุ่มทหาร" ขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจโดยอาศัยนโยบายทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลจอมพลพิบูลสงครามนำมาปฏิบัติ นั่นก็คือ นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมกับการขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร"
(พ.ศ. 2481-2487)

การเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ได้ส่งผลให้ "กลุ่มทหาร" ได้เข้ามามีบทบาททางการเมือง และต่อมาก็สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นกลุ่มที่กุมอำนาจทางการเมืองเมื่อจอมพลพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2481 แต่การขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" นั้นเป็นผลจากการที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

น่านโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมมาปฏิบัติ ในช่วง พ.ศ. 2475 มาจนถึงพ.ศ. 2481 "กลุ่มทหาร" ได้เข้าไปมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจน้อยมาก ดังจะเห็นได้จากมีบริษัทเพียง 2 บริษัท เท่านั้นที่มีนายทหาร เข้าไปเป็นกรรมการอยู่ คือ บริษัทกระตาสยาม จำกัด (2477) มีคณะกรรมการ ประกอบไปด้วย พระยาพลพลพหุเสนา พระสารสาส์นพลชั้นร หลวงพิบูลสงคราม ฯลฯ และบริษัท น้ำตาลสยาม จำกัด มีคณะกรรมการดังนี้ หลวงพิบูลสงคราม พระยาสรรยุทธเสณี พระยามโหศวรรย์ ฯลฯ แต่พอหลังพ.ศ. 2481 เมื่อมีการนำนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมมาใช้ "กลุ่มทหาร" จะเข้าไปมีบทบาทมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมได้เปิดโอกาสให้ "กลุ่มทหาร" เข้าไปมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น ในบทนี้จะเป็นการศึกษาให้เห็นว่านโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมนั้นได้เปิดโอกาสให้ "กลุ่มทหาร" ขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" ได้อย่างไร ซึ่งจะทำให้เห็นภาพของการขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1. ลักษณะของนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม

นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมเป็นนโยบายที่สนับสนุนให้รัฐดำเนินการผูกขาดทางเศรษฐกิจหรือการผูกขาดโดยรัฐ (State Monopoly) ซึ่งการผูกขาดโดยรัฐนี้ปรากฏใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรกเป็นการดำเนินการผูกขาดการทำธุรกิจหลายประเภท ซึ่งดำเนินการโดยเอกชนชาวจีนและชาวตะวันตก เช่น ผูกขาดการทำธุรกิจยาสูบโดยการออกพระราชบัญญัติยาสูบ (2482)³⁵ ผูกขาดการค้าน้ำมันเชื้อเพลิงด้วยการออกพระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิงในพ.ศ. 2481 และตั้งโรงกลั่นน้ำมันโดยให้แผนกน้ำมันเชื้อเพลิงของกระทรวงกลาโหมเป็นผู้นำออกขาย³⁶ และสามารถส่งน้ำมันจากต่างประเทศมาจำหน่ายในประเทศได้³⁷ ผูกขาดการค้าเกลือโดยการออกพระราชบัญญัติเกลือในพ.ศ. 2483 และตั้งบริษัทเกลือไทย เพื่อดำเนินการรับซื้อเกลือส่งให้แก่บริษัททั่วประเทศ และเป็นผู้มีอำนาจส่งเกลือไปจำหน่ายต่างประเทศแต่ผู้เดียว³⁸ และท้ายที่สุดนี้รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติควบคุมการฆ่า ขาย โค กระบือ แพะ แกะและสุกร โดยให้กรมพลาธิการ กระทรวงกลาโหมได้เข้าทำการผูกขาดสัตว์และขายเนื้อสัตว์แทนเทศบาลนครกรุงเทพฯ เพื่อที่จะควบคุมจำนวนสัตว์

³⁵ Suehiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855-1985, p. 109.

³⁶ สันน์ รัตนโล่ลา, "วิวัฒนาการบรรษัทต่างชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2398 - พ.ศ. 2484", หน้า 78-79.

³⁷ Suehiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855-1985, p. 123.

³⁸ อุทัย สินธุสาร, "ธุรกิจของรัฐ" (วิทยานิพนธ์ คณะเศรษฐศาสตร์ หลักสูตรชั้นปริญญาโท ภาค 2 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2496), หน้า 140.

ให้มีเพียงพอแก่การบริโภคและมีให้มีราคาแพง เพื่อช่วยเหลือการครองชีพของประชาชน³⁹ ลักษณะดังกล่าวเป็นการดำเนินกิจกรรมทาง เศรษฐกิจ โดยอาศัยการออกพระราชบัญญัติ เป็นกรณีพิเศษ เพื่อเปิดช่องให้รัฐเข้าไปลงทุนได้โดยสะดวก ลักษณะที่สองคือการที่รัฐเข้าไปควบคุม (State Control) การดำเนินงานด้วยการส่งเสริมการตั้งอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาหรือเรียกอีกอย่างว่าการตั้งวิสาหกิจของรัฐก่อนพ.ศ. 2481 มีการตั้งอุตสาหกรรมเพียง 3 แห่งคือ โรงงานฝ้ายสยาม (2478) บริษัทกระดาษสยาม จำกัด (2478) โรงงานน้ำตาลไทยลำปาง (2478) หลังพ.ศ. 2481 เมื่อมีการนำเอานโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมมาปฏิบัติ รัฐได้ตั้งอุตสาหกรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมายถึง 9 แห่งคือ โรงงานทอผ้าพิษณุโลก (2482) องค์กรเหมืองแร่ (2482) โรงงานทำไฟ (2482) โรงงานน้ำตาลไทยอุดรดิตถ์ (2484) โรงงานยาสูบไทย (2484) บริษัทแร่และยางไทย (2485) บริษัทส่งเสริมอุตสาหกรรมไทย (2485) โรงงานฟอกหนัง (2486) บริษัทปิ่นและทอผ้าไทย จำกัด (2486)⁴⁰ (โปรดดูตารางที่ 13)

ในบรรดาอุตสาหกรรมที่ตั้งขึ้นใหม่นี้เป็นโรงงานที่สังกัดกระทรวงกลาโหม 3 แห่งเพื่อผลิตยุทธปัจจัยให้กับทหาร เช่น โรงงานทอผ้าพิษณุโลก (2482) องค์กรเหมืองแร่ (2482) โรงงานฟอกหนัง (2486) (โปรดดูตารางที่ 12) จะเห็นได้ว่าการตั้งอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ของกระทรวงกลาโหม เป็นการตั้งวิสาหกิจของรัฐระยะ เริ่มแรก โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสนับสนุนการผลิตอาวุธยุทธภัณฑ์ให้พอเพียงกับความต้องการของกระทรวง⁴¹ การตั้งอุตสาหกรรมดังกล่าวเป็นการควบคุมของรัฐทางหนึ่ง เพราะอุตสาหกรรมเป็นการลงทุนที่ต้องใช้เงินทุนมากและในบรรดาคนไทยในขณะนั้นก็มีแต่รัฐเท่านั้นที่สามารถดำเนินการได้ ดังนั้น การที่รัฐลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมก็เสมือนว่ารัฐได้เริ่มเข้าไปควบคุมกิจการสำคัญ ๆ ไว้ก่อนที่จะขยายบทบาทการควบคุมไปสู่แขนงอื่น ๆ เช่น อุตสาหกรรมข้าวและภาคพาณิชย์กรรม

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 126-127.

⁴⁰ Suehiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855-1985, p. 123-124.

⁴¹ Ibid., p. 123.

อุตสาหกรรมข้าว ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทย และรัฐได้ให้ความสนใจสูง เข้าไปควบคุมอุตสาหกรรมข้าวอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการตั้งบริษัทข้าวไทย ในพ.ศ. 2481 จากการที่รัฐให้การสนับสนุนบริษัทข้าวไทยนี้ ทำให้พ่อค้าคนกลางและผู้ส่งออกต้องขายข้าวให้กับบริษัทข้าวไทย ดังนั้น บริษัทข้าวไทยจึงสามารถควบคุมการค้าข้าวในประเทศได้ถึง 70-80 % ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2482 ต่อมาได้ขยายขอบเขตของการควบคุมไปยังโรงสีของชาวจีนในที่สุดสามารถควบคุมโรงสีได้ถึง 50 แห่ง ทำให้บริษัทข้าวไทยได้กำไรเป็นจำนวนถึง 2,541,000 บาท ในพ.ศ. 2483 และในพ.ศ. 2486 ได้กำไรถึง 5,567,000 บาท⁴² นอกจากนี้รัฐยังได้เข้าไปควบคุมด้านการขนส่งข้าวไปต่างประเทศ (shipping) โดยการตั้งบริษัทไทยเดินเรือทะเล จำกัด ซึ่งเป็นการร่วมทุนระหว่างรัฐบาลไทย 70 % กับบริษัทบอร์เนียวและบริษัทอีสต์เอเซียติกจำกัด ทางด้านการเงินก็ตั้งธนาคารและบริษัทประกันภัย คือ ธนาคารมณฑล จำกัด (2485) และบริษัทไทยเศรษฐกิจประกันภัย (2485) และท้ายที่สุดคือรัฐเข้าไปควบคุมการขนส่งภายในประเทศโดยการตั้งบริษัทค้าพืชผลอีสาน (2484) และบริษัทค้าพืชผลเหนือ (2484) เป็นต้น⁴³ จะเห็นได้ว่ารัฐสามารถควบคุมอุตสาหกรรมข้าวได้อย่างเป็นระบบและครบวงจรตั้งแต่การผลิต การขนส่ง การส่งออก ภายใต้การดำเนินงานของนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม

การควบคุมภาคพาณิชย์กรรมเป็นการควบคุมการค้าภายในประเทศ โดยผ่านบริษัทไทยนิยมพาณิชย์ จำกัด (2482) ซึ่งเป็นบริษัทที่ผูกขาดการกระจายสินค้าไปสู่ชนบท โดยมีบริษัทจังหวัดเป็นเครือข่ายที่สำคัญ โดยมีการตั้งบริษัทจำหน่ายจังหวัด เป็นบริษัทจังหวัดแห่งแรก ตั้งในพ.ศ. 2483 และในระหว่างพ.ศ. 2483-2484 มีบริษัทจังหวัดทั้งหมด 67 บริษัท ดูรายละเอียดในภาคผนวกบริษัทจังหวัดต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นการสนับสนุนให้คนไทยมีส่วนร่วมในการลงทุน⁴⁴

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมเป็นนโยบายที่สนับสนุนให้รัฐดำเนินการผูกขาด (State Monopoly) ในสองลักษณะคือ ลักษณะแรกรัฐดำเนินการผูกขาดธุรกิจหลายประเภทที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ เช่น น้ำมัน เกลือ ยาสูบและเนื้อสัตว์

⁴²Ibid., p. 126.

⁴³Ibid., p. 126.

⁴⁴Ibid., p. 127.

ส่วนลักษณะที่ล่อง รัฐจะเข้าไปริเริ่มลงทุนโดยจะส่งเสริมการตั้งอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาหรือเรียกอีกอย่างว่าวิสาหกิจของรัฐ และขยายบทบาทการควบคุมไปยังอุตสาหกรรมค้าข้าวอย่างครบวงจร รวมถึงควบคุมการกระจายสินค้าไปสู่ชนบทโดยผ่านบริษัทไทยนิคมพาณิชย์ จำกัด และบริษัทจังหวัด จำกัด ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวนี้เองได้เปิดโอกาสให้ "กลุ่มทหาร" ได้เข้าไปมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจการที่มีความสำคัญต่อรัฐในขณะนั้น เช่น วิสาหกิจของรัฐและบริษัทจังหวัด ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

2. การขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร"

ผลในทางปฏิบัติของการดำเนินนโยบาย เศรษฐกิจแบบชาตินิยมคือการที่รัฐบาลตั้งวิสาหกิจของรัฐ (หรือที่รู้จักในปัจจุบันคือรัฐวิสาหกิจ) และบริษัทจังหวัด. วิสาหกิจของรัฐและบริษัทจังหวัดนี้เองที่เป็นแหล่งให้ "กลุ่มทหาร" ได้เริ่มเข้ามามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ โดยการเป็นคณะกรรมการหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่านโยบาย เศรษฐกิจแบบชาตินิยมได้เปิดโอกาสให้ "กลุ่มทหาร" เข้าไปมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและขยายบทบาทตนเอง เข้ากำกับดูแล เศรษฐกิจโดยผ่านทางวิสาหกิจของรัฐและบริษัทจังหวัด

วิสาหกิจของรัฐ

ในทางทฤษฎีของการตั้งวิสาหกิจของรัฐ รัฐจะทำการตั้งวิสาหกิจของรัฐเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจและพัฒนาประเทศ เพื่อรักษาเสถียรภาพทาง เศรษฐกิจ เพื่อเสถียรภาพทาง เศรษฐกิจ และเพื่อความ เป็นธรรมทาง เศรษฐกิจ⁴⁵ แต่ในทางปฏิบัติในสมัยที่จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยแรก (พ.ศ. 2481-พ.ศ. 2487) รัฐทำการตั้งวิสาหกิจของรัฐเพื่อสร้างฐานอำนาจทาง เศรษฐกิจให้กับกลุ่มของตน โดยการตั้งบริษัทใหม่ขึ้นมาบ้าง เช่น บริษัทค้าพืชผลไทย และโดยการตั้งธุรกิจของชาวจีนให้มาอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ โดยรัฐถือหุ้นส่วนใหญ่ และให้พ่อค้าชาวจีนมีส่วนร่วมในการบริหารงานนั้น ๆ เช่น บริษัทข้าวไทย เป็นต้น การตั้ง

⁴⁵ ผู้ล่ล่ดี สัตยมานะ, รัฐวิสาหกิจไทย : องค์การและการจัดการ. (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2523), หน้า 6.

วิสาหกิจของรัฐ ปรากฏในทุกส่วนของระบบเศรษฐกิจไทยไม่ว่าจะเป็นการค้า การเงิน และการอุตสาหกรรม (โปรดดูตารางที่ 9-11) จากตารางดังกล่าว จะเห็นได้ว่า รัฐได้ตั้งวิสาหกิจของรัฐในกิจการที่สำคัญ ๆ แก่การครองชีพของประชาชน เช่น กิจการข้าว ข้าวเปลือก ยาสูบ และการขนส่ง รวมไปถึงการเงิน การธนาคารซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในการประกอบการค้า

วิสาหกิจของรัฐแห่งแรกที่ทำให้ "กลุ่มทหาร" ขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ คือ แผนกเชื้อเพลิง สังกัดกระทรวงวงกลาโหม ซึ่งก่อตั้งในพ.ศ. 2476 ต่อมาได้ตั้งขึ้นอีก 2 แห่ง คือ โรงงานฝ้ายสยาม (2478) และบริษัทกระดาษสยาม⁴⁶ อย่างไรก็ตาม หลังจากที่มีนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมมาปฏิบัติแล้ว กระทรวงวงกลาโหมก็ได้ตั้งวิสาหกิจของรัฐเพิ่มเติมอีก 3 แห่ง คือ โรงงานทอผ้าพิษณุโลก (2482) องค์การเหมืองแร่ (2482) และโรงงานฟอกหนัง (2486) (โปรดดูตารางที่ 12) จากตารางที่ 12 จะเห็นได้ว่ากิจการที่ "กลุ่มทหาร" ให้ความสนใจ คือ กิจการด้านการอุตสาหกรรม สินค้ายุทธปัจจัย ดังนั้นรัฐบาลจึงได้มอบหมายให้กองทัพเป็นผู้ดำเนินการสร้างโรงงานทอผ้า โรงงานฟอกหนัง โรงงานทำกระดาษดินดี เป็นต้น⁴⁷

เมื่อ "กลุ่มทหาร" ได้เข้าไปดำเนินการในวิสาหกิจของรัฐของกระทรวงวงกลาโหม ได้ออกกฎหมายต่าง ๆ เพื่อที่จะเอื้อต่อการขยายบทบาทของตนต่อไป เช่น การออกพระราชบัญญัติเชื้อเพลิง (2481) ที่ส่งผล 2 ประการ คือ ลดบทบาทของกลุ่มพ่อค้าตะวันตกไม่ให้ทำการค้าผูกขาด ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการส่งเสริมให้ "กลุ่มทหาร" เข้าไปมีบทบาททางเศรษฐกิจในฐานะผู้ผูกขาดแทนกลุ่มพ่อค้าตะวันตก รัฐออกพระราชบัญญัตินี้ เพราะน้ำมันเป็นสินค้ายุทธปัจจัยที่มีความจำเป็นสำหรับกองทัพและประเทศ ซึ่งบริษัทน้ำมันใหญ่สองบริษัทคือ บริษัทแวกคัมมอยและเชลล์แห่งประเทศไทย ได้ทำความตกลงกันอย่างลับ ๆ ที่จะร่วมมือกันผูกขาดน้ำมัน โดยการกำหนดราคาให้สอดคล้องกัน เป็นต้นว่า เมื่อปรากฏว่าบุคคลใดหรือบริษัทใดสั่งน้ำมันเข้ามา บริษัททั้งสองนี้ทราบก็จะลดราคาน้ำมันลง ครั้นเมื่อน้ำมันของบุคคลหรือบริษัทนั้นหมดลงก็ขึ้นราคาน้ำมันไปอย่างเต็มหรือสูงกว่า นอกจากนี้บริษัทจะส่งสถิติรวบรวมยอดจำหน่ายให้กันเสมอ เพื่อที่ว่าถ้าสินค้าของบริษัทใดจำหน่ายได้

⁴⁶ Suehiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855-1985, p. 123-124.

⁴⁷ ผาณิต รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนา เศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481-2487", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 332.

ตารางที่ 9

แสดงจำนวนวิสาหกิจของรัฐภาคพาณิชย์กรรม พ.ศ. 2473-2488

ลำดับที่	บริษัท	พ.ศ.	หุ้นของรัฐ (%)	หุ้นของเอกชน (%)	สังกัด
1	บ.ขนส่งจำกัด	2473	99.67	0.33	กระทรวง คมนาคม
2	บ.ข้าวไทย	2481	100	-	
3	บ.ค้าพืชผลไทย	2482	51	49	
4	บ.ประมงไทย	2483	99	1	
5	บ.เดินเรือไทย	2483	70	30	
6	บ.ไทยเดินเรือทะเล	2483	100	-	
7	บ.เกลือไทย	2483	รัฐถือหุ้น ส่วนใหญ่		
8	บ.สหโรงแรมไทยและการท่องเที่ยว จำกัด	2488	88.26	14.74	กระทรวง การคลัง

ที่มา : 1,8 - ไพศาล ชัยมงคล, รัฐวิสาหกิจ, หน้า ภาคผนวก.2-6 - สังคีต พิริยะรังสรรค์, ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503), หน้า 84-86.

7 - อุทัย สินธุสาร, "ธุรกิจของรัฐ", หน้า 140.

ตารางที่ 10

แสดงจำนวนวิสาหกิจของรัฐบาลอุตสาหกรรม พ.ศ. 2481-2487

โรงงาน	พ.ศ.	หุ้นของรัฐ	หุ้นของเอกชน	สังกัด
โรงงานยาสูบ	2482	100	-	กระทรวงการคลัง
โรงงานไฟ	2482	100	-	กรมสรรพสามิต กระทรวงการคลัง
ศูนย์อุตสาหกรรมเหมืองแร่	2482	100	-	กระทรวง อุตสาหกรรม
บริษัทกรุงเทพ จำกัด	2486	100	-	กระทรวงกลาโหม

ที่มา : ไพศาล ชัยมงคล, รัฐวิสาหกิจ, หน้าภาคผนวก.

ตารางที่ 11

แสดงจำนวนวิสาหกิจของรัฐบาลการเงินและการธนาคาร พ.ศ. 2481-2487

ธนาคาร/บริษัท	พ.ศ.	หุ้นของรัฐ	หุ้นของเอกชน	สังกัด
ธนาคารแห่งประเทศไทย	2485	100	-	กระทรวงการคลัง
ธนาคารมณฑล	2488	96	4	

ที่มา : 1 - ไพศาล ชัยมงคล, รัฐวิสาหกิจ, หน้าภาคผนวก.2 - สنجิต พิริยะรังสรรค์, ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503), หน้า 86-87.

มากในเดือนหนึ่ง เกินกว่าจำนวนเปอร์เซ็นต์ของตนที่ควรจำหน่ายได้ บริษัทนั้นจำเป็นต้องขึ้นราคาสินค้าของตนให้สูงกว่าราคาตลาดเสียเล็กน้อย รัฐบาล จอมพลป.พิบูลสงครามสั่งแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ โดยการตั้ง โรงงานกลั่นน้ำมันและออกพระราชบัญญัติ เชื้อเพลิงในพ.ศ. 2481 ให้รัฐบาลเป็นผู้ขายปลีกโดยแผนกน้ำมัน เชื้อเพลิงของ กระทรวงกลาโหมจะเป็นผู้นำออกขาย ซึ่งผู้แทนของบริษัททั้งสองคัดค้านและอ้างว่าจะหยุดกิจการในวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2482 แต่รัฐบาลไม่ยอมในเรื่องนี้ ทำให้บริษัทน้ำมันหยุดกิจการลง⁴⁸

นอกจากนี้ "กลุ่มทหาร" ยังเข้าไปมีบทบาทในวิสาหกิจของรัฐที่สังกัดกระทรวงอื่น ๆ อีก เช่น บริษัทเกลือไทย สังกัดกระทรวงการคลัง โดยการเป็นคณะกรรมการร่วมกับคนอื่น ๆ เช่น หลวงอรรถสารประสิทธิ์ นายพันตรีหลวง เขวงศักดิ์สงคราม นายวิลาศ โอสถานนท์ นายเล็ง ศรีสุมวงศ์ นายจุลินทร์ ล้ำชา นายจิม วีระไวทยะ ม.ร.ว.บุญรับ อินทรทูล ฯลฯ⁴⁹ (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก) ความสำคัญของบริษัทเกลือไทยก็คือ รัฐได้ออกพระราชบัญญัติเกลือในพ.ศ. 2483 และตั้งบริษัทเกลือไทยด้วยเงินทุน 1,000,000 บาท โดยมีรัฐบาลถือหุ้นส่วนใหญ่เพื่อส่งเสริมการทำสินค้า เกลือให้เจริญกับกำลัศพ่อค้าคนกลางและดึงเอารายได้ในการส่งออกนอกประเทศให้มาตกเป็นของรัฐบาล ดังนั้น บริษัทเกลือไทยจึงดำเนินการรับซื้อเกลือส่งให้แก่บริษัททั่วประเทศและเป็นผู้ที่มีอำนาจส่ง เกลือไปจำหน่ายต่างประเทศแต่ผู้เดียว⁵⁰ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ "กลุ่มทหาร" ได้ขยายบทบาททางเศรษฐกิจของตนออกมานอกเหนือวิสาหกิจของรัฐของ กระทรวงกลาโหม

การตั้งวิสาหกิจของรัฐมีปรากฏในทุกภาคของ เศรษฐกิจไทย ไม่ว่าจะเป็นภาคพาณิชยกรรม ภาคการธนาคาร และภาคอุตสาหกรรม โดยภาคพาณิชย์กรรมปรากฏวิสาหกิจของรัฐประเภทการบริการ เช่น บริษัทสหโรงแรมไทยและการท่องเที่ยว จำกัด (2488) ประเภทการผลิต ได้แก่ บริษัทข้าวไทย จำกัด (2481) บริษัทเกลือไทย จำกัด (2483) และประเภทขนส่ง ได้แก่ บริษัทขนส่ง จำกัด (2473) บริษัทประมงไทย จำกัด (2483) และบริษัทเดินเรือไทยจำกัด

⁴⁸ ล้นัน รัตนโสภา, "วิวัฒนาการบรรษัทต่างชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2398-พ.ศ. 2484", หน้า 78-79.

⁴⁹ "ประกาศกรมทะเบียนการค้า" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 57 ภาค 2 (2 ธันวาคม พ.ศ. 2483) : 3290-3291.

⁵⁰ อุทัย สินธุสาร, "ธุรกิจของรัฐ", หน้า 140.

(2483) เป็นต้น (โปรดดูตารางที่ 9) จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ารัฐได้ทำการตั้งวิสาหกิจของรัฐบาลในส่วนของการผลิต การขนส่งและการบริการ ซึ่งในแต่ละส่วนมีความสำคัญและสัมพันธ์กัน ทำให้รัฐเข้าไปมีบทบาทในทาง เศรษฐกิจได้อย่างครบวงจร การดำเนินการภาคอุตสาหกรรม รัฐก็ได้เข้าไปดำเนินการในกิจการที่สำคัญ เช่น ยาสูบ เหมืองแร่และไฟ เป็นต้น (โปรดดูตารางที่ 10) แต่การดำเนินการทั้งภาคพาณิชย์กรรม และภาคอุตสาหกรรมนั้นจำเป็นต้องอาศัยฐานทางด้านการเงินในการดำเนินการ ดังนั้น รัฐจึงได้ตั้งธนาคารขึ้น 2 แห่ง โดยตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อควบคุมธนาคารพาณิชย์และเพื่อสร้างเสถียรภาพทางด้านการเงินของประเทศ และตั้งธนาคารมหาล ซึ่งเป็นธนาคารพาณิชย์ของรัฐในการปล่อยเงิน กู้เพื่อการลงทุน ดังนั้น โดยภาพรวมแล้ว รัฐได้ทำการตั้งวิสาหกิจของรัฐบาลในส่วนที่มีความจำเป็นต่ออารยบทยุคของรัฐบาลในทาง เศรษฐกิจทั้งในภาคพาณิชย์กรรม อุตสาหกรรมและการเงินการธนาคาร

บริษัทจังหวัด

กลุ่มบริษัทอีกกลุ่มหนึ่งที่ "กลุ่มทหาร" เข้าไปมีบทบาทอย่างมากก็คือกลุ่มบริษัทจังหวัด จำกัด บริษัทจังหวัดนั้นเป็นบริษัทที่รัฐให้การสนับสนุนเพราะรัฐบาลมีหุ้นอยู่ 51%⁵¹ รัฐได้ดำเนินการตั้งบริษัทจังหวัดขึ้นอย่างจริงจัง เมื่อพ.ศ. 2483⁵² และได้กำหนดวัตถุประสงค์และโครงการสำคัญ ๆ ให้บริษัทจังหวัด ดังต่อไปนี้

- ก) เพื่อเป็นหน่วยส่งเสริมการค้า ฝึกการค้าของคนไทย ช่วยร้านค้าย่อยและช่วยแก้ไขปัญหาให้
- ข) เพื่อเป็นหลักของการค้าในท้องถิ่นส่วนภูมิภาคเป็นศูนย์กลางการค้าภายในจังหวัด เป็นหน่วยส่งเสริมการค้าของคนไทยก้าวหน้า
- ค) เพื่อช่วยรักษาระดับตรึงราคาสินค้าที่จำเป็นแก่การครองชีพของราษฎรมิให้แพงขึ้นผิดปกติ
- ง) เพื่อช่วยรักษาระดับราคาพืชผลที่ราษฎรผลิตได้ในท้องถิ่นและรักษามาตรฐานคุณภาพ
- จ. เพื่อช่วยส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัวและดำเนินการอุตสาหกรรมย่อยที่เหมาะสมในท้องถิ่น เมื่อคนไทยไม่สามารถทำโดยลำพัง
- ฉ) เพื่อเป็นตัวแทนของทางราชการในเรื่องสินค้าผ่านแดนในสิ่งที่จำเป็นต่าง ๆ ช่วยเหลือบรรเทาความขาดแคลนของเพื่อนบ้านใกล้เคียง⁵³

⁵¹Suehiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855-1985, p. 124.

⁵²ผาณิต รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนา เศรษฐกิจ สัมัยรัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481-2487", หน้า 107.

⁵³เรื่องเดียวกัน, หน้า 107-108.

ตารางที่ 12

วิสาหกิจของรัฐและบริษัทที่รัฐให้การสนับสนุน : แบ่งตามกิจกรรม วงต้นสังกัดพ.ศ. 2478-2486

กระทรวง	บริษัท	พ.ศ.	ทุน (1,000 บาท)
กลาโหม	โรงงานฝ้ายสยาม	2478	วิสาหกิจของรัฐ
	บ.กระดาษสยาม จำกัด	2478	1,000
	โรงงานทอผ้าพิชญะโลก	2482	วิสาหกิจของรัฐ
	องค์การเหมืองแร่	2482	วิสาหกิจของรัฐ
	โรงงานพอกหนัง	2486	วิสาหกิจของรัฐ
การคลัง	บ.ข้าวไทย จำกัด	2481	500 (ต่อมาเพิ่มทุน 1,500)
	โรงงานทำไฟ	2482	วิสาหกิจของรัฐ
	บ.เกลือไทย จำกัด	2483	1,000
	โรงงานยาสูบไทย	2484	วิสาหกิจของรัฐ
	บ.แร่และยางไทย	2485	50,000
	ธนาคารมหาล จำกัด	2484	10,000
เกษตร	บ. Thai Fisheries จำกัด	2483	10,000
	บ.ส่งเสริมฝ้ายไทย จำกัด	2486	2,500
เศรษฐกิจ	โรงงานน้ำตาลไทยลำปาง	2478	วิสาหกิจของรัฐ
	บ.เดินเรือไทย จำกัด	2483	3,000
	บ.ยางไทย จำกัด	2484	1,000
	โรงงานน้ำตาลอุดรดิตถ์	2484	วิสาหกิจของรัฐ
	บ.ส่งเสริมอุตสาหกรรมไทย จำกัด	2485	12,000
รัฐบาลลงทุน	บ.ไทยนิคมพาณิชย์	2482	1,000
	บ.ไทยเดินเรือทะเล	2483	10,000
	บ.ค้าพืชผลจำกัด	2486	1,000

ที่มา : ดัดแปลงจาก Suehiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855-1985,

p. 124.

ตารางที่ 13

วิสาหกิจของรัฐและบริษัทที่รัฐให้การสนับสนุน : แบ่งตามประเภทของกิจการ พ.ศ. 2478-2486

บริษัท	ปี	ทุนจดทะเบียน (1,000 บาท)	ผู้ถือหุ้นใหญ่	สัดส่วน การถือหุ้น
<u>การขนส่ง</u>				
บ.เดินเรือไทย จำกัด	2483	3,000	กระทรวงเศรษฐการ	70 %
บ.ไทยเดินเรือทะเล จำกัด	2483	10,000	รัฐบาล	100 %
บ.ค้าพืชผลอิสาน จำกัด	2484	100	เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น (Local Officer)	ไม่มีข้อมูล
บ.ค้าพืชผลเหนือ จำกัด	2484	100	" "	" "
บ.ค้าพืชผลจำกัด	2486	1,000	รัฐบาล	40 %
<u>การเงินและการประกันภัย</u>				
ธนาคารมณฑล (The Provincial Bank)	2484	10,000	กระทรวงการคลัง บ.ข้าวไทย	51 % 45 %
บ.ไทยเศรษฐกิจประกันภัย	2485	4,000	ธนาคารมณฑล บ.ข้าวไทย	38 % 38 %
<u>การค้าและการเกษตร</u>				
บ.ข้าวไทย	2481	500 (ต่อมา เพิ่มทุน 1,500)	กระทรวงการคลังและ กระทรวงพาณิชย์	75 %
บ.ไทยนิยมพาณิชย์ จำกัด	2482	1,000	รัฐบาล	71 %
บ.เกลือไทย จำกัด	2483	1,000	กระทรวงการคลัง	60 %
บ. Thai Fisheries จำกัด	2483	1,000	กระทรวงเกษตร	99.3 %
บ.ยางไทย จำกัด	2484	1,000	กระทรวงเศรษฐการ	50 %
บ.ส่งเสริมฝ้ายไทย จำกัด	2486	2,500	กระทรวงเกษตร	100 %
<u>การผลิตและเหมืองแร่</u>				
โรงงานฝ้ายสยาม	2478	วิสาหกิจของรัฐ	กระทรวงกลาโหม	ไม่มีข้อมูล
บ.กระดาษสยามจำกัด	2478	1,000	" "	100 %
โรงงานน้ำตาลไทยสาบาง	2478	วิสาหกิจของรัฐ	กระทรวงเศรษฐการ	ไม่มีข้อมูล
โรงงานทอผ้าพิษณุโลก	2482	" "	กระทรวงกลาโหม	" "

ตารางที่ 13 (ต่อ)

บริษัท	ปี	ทุนจดทะเบียน (1,000 บาท)	ผู้ถือหุ้นใหญ่	สัดส่วนการ ถือหุ้น
องค์การเหมืองแร่	2482	วิสาหกิจของรัฐ	กระทรวงกลาโหมและ กระทรวงอุตสาหกรรม	ไม่มีข้อมูล
โรงงานทำไฟ	2482	วิสาหกิจของรัฐ	กระทรวงการคลัง	ไม่มีข้อมูล
โรงงานน้ำตาลไทยอุดรดิตถ์	2484	" "	กระทรวงเศรษฐกิจ	" "
โรงงานยาสูบไทย	2484	" "	กระทรวงการคลัง	" "
บ.แร่และยางไทย	2485	50,000	" "	100 %
บ.ส่งเสริมอุตสาหกรรมไทย จำกัด	2485	12,000	" และกระทรวงเศรษฐกิจ	26.7 % 73.3 %
โรงงานฟอกหนัง	2486	วิสาหกิจของรัฐ	กระทรวงกลาโหม	ไม่มีข้อมูล
บ.ปั้นและทอผ้าไทย จำกัด	2486	3,000	กระทรวงอุตสาหกรรม	" "

ที่มา : ดัดแปลงจาก Suehiro Akira, Capital Accumulation in Thailand
1855-1985, p. 124.

ตารางที่ 14

วิสาหกิจของรัฐและบริษัทที่รัฐให้การสนับสนุน : แบ่งตามปีที่ก่อตั้งกิจการ พ.ศ. 2478-2486

ปี	บริษัท	ทุนจดทะเบียน (1,000 บาท)	ผู้ถือหุ้นใหญ่	สัดส่วน การถือหุ้น
2478	โรงงานฝ้ายสยาม บ.กระดาษสยาม จำกัด	วิสาหกิจของรัฐ 1,000	กระทรวงกลาโหม " "	ไม่มีข้อมูล 100 %
2481	โรงงานน้ำตาลไทยลำปาง บ.ข้าวไทย จำกัด	วิสาหกิจของรัฐ 500 (ต่อมา เพิ่มทุน 1,500)	กระทรวง เศรษฐกิจการ กระทรวงการคลังและ กระทรวงพาณิชย์	ไม่มีข้อมูล 75 %
2482	บ.ไทยนิคมพาณิชย์ จำกัด โรงงานทอผ้าพิษณุโลก องค์การเหมืองแร่	1,000 วิสาหกิจของรัฐ " "	รัฐบาล กระทรวงกลาโหม " " และ	71 % ไม่มีข้อมูล
2483	โรงงานทำไฟ บ.เดินเรือไทย จำกัด บ.ไทยเดินเรือทะเล จำกัด บ. Thai Fisheries จำกัด บ.เกลือไทย จำกัด	" " 3,000 10,000 1,000 1,000	กระทรวงการคลัง กระทรวง เศรษฐกิจการ รัฐบาล กระทรวง เกษตร กระทรวงการคลัง	ไม่มีข้อมูล " " 70 % 100% 99.3 % 60%
2484	ธนาคารมณฑล จำกัด บ.ค้าพืชผลอิสาน จำกัด บ.ค้าพืชผลเหนือ จำกัด บ.ยางไทย จำกัด โรงงานน้ำตาลอุดรดิตถ์ โรงงานยาสูบไทย	10,000 100 100 1,000 วิสาหกิจของรัฐ " "	กระทรวงการคลัง เจ้าหน้าที่กองเงิน " " กระทรวง เศรษฐกิจการ กระทรวง เศรษฐกิจการ กระทรวงการคลัง	51 % ไม่มีข้อมูล " " 50 % ไม่มีข้อมูล " "
2485	บ.ไทย เศรษฐกิจ ประกันภัย จำกัด บ.แร่และยางไทย จำกัด บ. สิ่ง เสริมอุตสาหกรรมไทย จำกัด	4,000 50,000 12,000	ธนาคารมณฑล จำกัด และบ.ข้าวไทย กระทรวงการคลัง " " และกระทรวง เศรษฐกิจการ	38 % 38 % 100 % 26.7 % 73.3 %

ในทางปฏิบัติแล้ว บริษัทจังหวัดจะเป็นบริษัทที่ผูกขาดการนำสินค้าท้องถิ่นนั้นมาจำหน่ายยังตลาดภายนอก โดยเป็นเอเยนต์ส่งสินค้าท้องถิ่นไปขายให้กับบริษัทของรัฐ อีกแห่งหนึ่งก็คือ บริษัทไทยนิคมพาณิชย์⁵⁴ และบริษัทไทยนิคมพาณิชย์ก็จะทำการกระจายสินค้าเหล่านั้นไปสู่ตลาดภายนอกต่อไป ในขณะที่เดียวกันทางโรงงานของรัฐก็จะส่งสินค้ามาให้กับบริษัทจังหวัดทำการกระจายสินค้านั้น ๆ ไปสู่ท้องถิ่น⁵⁵ สันนิษฐานว่าบริษัทจังหวัดมีความสำคัญมากในการดำเนินการทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในฐานะที่เป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าของรัฐบาลและเป็นการดำเนินการที่ "กลุ่มทหาร" เข้าไปมีส่วนร่วมในการตั้งและดำเนินงาน ดังจะเห็นได้จากรายชื่อคณะกรรมการบริษัทที่มี "กลุ่มทหาร" เป็นแกนนำสำคัญ นั่นก็คือ บริษัทจังหวัดทุกแห่งจะมีชื่อของนายพันตรีหลวง-เขววงศักดิ์สงคราม* เป็นกรรมการอยู่ด้วย⁵⁶ (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก) ล้วนนายทหารคนอื่น ๆ จะกระจายไปตามบริษัทจังหวัดต่าง ๆ (ดูตารางที่ 15) จากตารางที่ 15 จะเห็นได้ว่านายทหารคนอื่น ๆ ที่เป็นกรรมการของบริษัทจังหวัดนั้นส่วนมากจะเป็นกรรมการของบริษัทในจังหวัดที่มีค่ายทหารตั้งอยู่ เช่น นครสวรรค์ นครราชสีมา เชียงใหม่ พิษณุโลก เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า "กลุ่มทหาร" ได้เข้าไปมีบทบาทในบริษัทจังหวัดอันเป็นบริษัทที่มีสาขาอยู่ทั่วประเทศ นับเป็นการขยายบทบาทของกลุ่มตนในทางเศรษฐกิจอีกทางหนึ่ง

⁵⁴ Suehiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855-1985, p. 127-128.

⁵⁵ จารึก สุตใจ, "นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยใต้รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ รัชต์ 2501-2506", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ เอเซียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529), หน้า 28.

* นายพันตรีหลวง เขววงศักดิ์สงคราม เป็นบุคคลหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 และในรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามสมัยแรก นายพันตรีหลวง เขววงศักดิ์สงครามได้ดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ดังนั้นบทบาทของนายพันตรีหลวง เขววงศักดิ์สงครามที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงเป็นตัวอย่างสำคัญที่ยังให้เห็นบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" ได้.

⁵⁶ "ประกาศกรมทะเบียนการค้า" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 57 ภาค 1 และภาค 2 ปี 2483.

ตารางที่ 15

แสดงรายชื่อนายทหารที่เป็นคณะกรรมการของบริษัทจังหวัดนอกเหนือจาก พ.อ. ช่าง เข่งศักดิ์
สงคราม พ.ศ. 2483 - 2484

ชื่อ	บริษัท	เดือน/ พ.ศ.
นายพันเอกหลวงเสนาณรงค์	นครสวรรค์จังหวัดพณิชย	มิ.ย. 2483
พ.อ. หลวงอาจสรศิลป์	นครราชสีมาจังหวัดพณิชย	" "
พ.อ. หลวงชำนาญยุทธศาสตร์	นครราชสีมาจังหวัดพณิชย	" "
พ.อ. พระศรีราชสงคราม	หนองคายจังหวัดพณิชย	" "
นายพันตรีขุนทะยานราษฎรอน	บุรีรัมย์จังหวัดพณิชย	" "
ร.ต. สุวรรณ โรจนวิภาต	บุรีรัมย์จังหวัดพณิชย	" "
พ.อ. พระพิณจ เล่นาการ	นครราชสีมาจังหวัดพณิชย	ก.ค. 2483
พ.อ. พระพิณจ เล่นาการ	ฉะเชิงเทราจังหวัดพณิชย	" "
นายนาวา เอกหลวงธำรงนาวาล้ำเลิศ	เชียงใหม่จังหวัดพณิชย	" "
น.ท. หลวงสุนา วินวิวัฒน์	ปัตตานีจังหวัดพณิชย	" "
ร.ต. ถัด รัตนพันธ์	สงขลาจังหวัดพณิชย	ส.ค. 2483
นายพันตรีหลวงยุทธสารประสิทธิ์	พิษณุโลกจังหวัดพณิชย	ก.ค. 2483
นายพันตำรวจโท ขุนศรีศรากร	พระตะบองจังหวัดพณิชย	ส.ค. 2484
น.อ. พระประพิณพนยท, ร.น.	พระตะบองจังหวัดพณิชย	ส.ค. 2484
นายพันตรี หลวงโกวิท อภัยวงศ์	พระตะบองจังหวัดพณิชย	ส.ค. 2484

ที่มา : ราชกิจจานุเบกษา พ.ศ. 2483-2484.

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมได้เปิดโอกาสให้ "กลุ่มทหาร" ได้ขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจโดยผ่านทางวิสาหกิจของรัฐและบริษัทจังหวัด จากการทำวิสาหกิจของรัฐต่าง ๆ ทั้งที่สังกัดกระทรวงอื่น ๆ และบริษัทจังหวัด จำกัด นั้นมีลักษณะการดำเนินการแบบผูกขาดและควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจสำคัญ ๆ ทำให้ "กลุ่มทหาร" ในฐานะที่เข้าไปมีบทบาทในวิสาหกิจของรัฐกลายเป็นผู้ผูกขาดทางเศรษฐกิจไปด้วย แต่การเข้าไปมีบทบาทวิสาหกิจของรัฐเพียงอย่างเดียวไม่อาจทำให้ "กลุ่มทหาร" มีบทบาททางเศรษฐกิจในวงกว้างได้ ดังนั้น จึงมีปัจจัยเสริมอื่น ๆ ให้ "กลุ่มทหาร" มีบทบาททางเศรษฐกิจอย่างมั่นคงขึ้น และในมิติที่กว้างกว่า เดิมนั้นก็คือ การร่วมมือกับพ่อค้าชาวจีนและการได้เอกราชต่าง ๆ ล้นหลามกิจการค้าของตน

ปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งเสริมบทบาทของ "กลุ่มทหาร" ทางด้านเศรษฐกิจ

ปัจจัยต่าง ๆ ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นวิธีการที่ส่งเสริมให้ "กลุ่มทหาร" ดำรงบทบาทของตนทางด้านเศรษฐกิจต่อไปได้หลังจากที่ "ขึ้น" มามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจโดยวิสาหกิจของรัฐแล้ว ปัจจัยเหล่านี้ก็คือ การร่วมมือกับพ่อค้าชาวจีนและการได้รับอภิสิทธิ์ต่าง ๆ

1. การร่วมมือกับพ่อค้าชาวจีน

การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบข้าตินิยมมีจุดมุ่งหมายที่จะลดบทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนลง และมุ่งส่งเสริมให้คนไทยเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจแทน แต่ในทางปฏิบัติแล้วนโยบายเศรษฐกิจแบบข้าตินิยมไม่อาจลดบทบาททางเศรษฐกิจของพ่อค้าชาวจีนได้ ซึ่งจะเห็นได้จากการดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" ยังต้องอาศัยความร่วมมือจากพ่อค้าชาวจีนอยู่ เพราะ "กลุ่มทหาร" ยังไม่มีประสบการณ์ในการประกอบการค้ามากนัก ในขณะที่พ่อค้าชาวจีนมีประสบการณ์และมีบทบาททางการค้ามาก่อน ประกอบกับพ่อค้าชาวจีนต้องการปรับเปลี่ยนบทบาทของตนมาอิงศูนย์กลางอำนาจรัฐเพื่อเป็นประโยชน์ทางการค้า ดังนั้น คนทั้งสองกลุ่มจึงมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพอกันและกัน ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือดังกล่าวคือรายชื่อคณะกรรมการของบริษัทต่าง ๆ เช่น บริษัทค้าพืชผลไทย บริษัทล่ากลการค้า บริษัทพืชกลีภัม บริษัทไทยนิยมประกันภัยและบริษัทไทยเศรษฐกิจประกันภัย เป็นต้น (โปรดดูตารางที่ 16, 17 และรายละเอียดในภาคผนวก)

นอกจากนี้ พ่อค้าชาวจีนยังเข้าไปมีบทบาทในการบริหารงานของบริษัทบางแห่งด้วย เช่น บริษัทข้าวไทย (2481) การค้าข้าวของคนจีนนั้นมีมานานแล้ว ดังนั้นความเชี่ยวชาญจึงมีมากจนสามารถถึงการค้าข้าวจากกลุ่มพ่อค้าต่างชาติมาอยู่ในมือพ่อค้าจีนได้สำเร็จในตอนปลายศตวรรษที่ 19⁵⁷ และในบริษัทข้าวไทย ผู้ที่มีบทบาทอย่างแท้จริงคือ นายมา บุลกุล ผู้จัดการบริษัท นายมา ได้ตั้งพ่อค้าชาวจีนไปเป็นผู้จัดการโรงสีต่าง ๆ โดยมีคนไทยติดตามไปเป็น

⁵⁷ Suehiro Akira, Capital Accumulation in Thailand 1855-1985, p. 49-50.

ตารางที่ 16

แสดงถึงความร่วมมือระหว่าง "กลุ่มทหาร" กับพ่อค้าสินในค้ำพาดิชยกรรรม

พ.ศ. 2481 - 2487

บริษัท	ปี	รายชื่อคณะกรรมการ
บ.ค้าหิผลไทย จำกัด	2482	พ.อ.หลวง เสรี เรืองฤทธิ์, พ.ท.พระกำแหงฤทธิ์รงค์, นายกิมฮัย เคียงศิริ ฯลฯ
บ.เกลือไทย จำกัด	2483	หลวงอรรถสารประสิทธิ์, นายพันตรีหลวง เข่งศักดิ์ สงคราม, นายวิลาศ โอสถานนท์, นายเล็ง - ศรีสมวงศ์, นายจุลินทร์ ล้ำชา, นายชิม วีระไวทยะ ฯลฯ
บ.ล่ากการค้ำ จำกัด	2486	พล.ท.จรรยา รัตนกุล เสรี เรืองฤทธิ์, นายเอื้อน กำปันทอง, นายประสิทธิ์ ทวีสิน, นายมา บุณกุล นายจุลินทร์ ล้ำชา ฯลฯ
บ.พิชกสิกรรม จำกัด	2486	พ.ต.ควง อภัยวงศ์, นายกอ มโหฬารชัย สมบัติศิริ, นายตันชีวเม้ง, นายขจร ปานชนนท์, นายสัญญา ยมะลิมิต และพ.ท.เผ่า ศรียานนท์ ฯลฯ (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก)

ที่มา : ราชกิจจานุเบกษา พ.ศ. 2481-2487

ตารางที่ 17

แสดงถึงความร่วมมือระหว่าง "กลุ่มทหาร" กับพ่อค้าสินในกิจการการเงินและการธนาคาร

พ.ศ. 2481 - 2487

ธนาคาร/บริษัทประกันภัย	ปี	รายชื่อคณะกรรมการ
บ.ไทยพาณิชย์ประกันภัย จำกัด	2483	พ.อ.หลวง เสรี เรืองฤทธิ์, พระยามานวราชเสวี, หลวง เข่งศักดิ์สงคราม, นายสงวน บุณยรักษ์, นายโล้ว เต็กช้วน ฯลฯ
บ.ไทยนิคมประกันภัย จำกัด	2483	หลวง เข่งศักดิ์สงคราม, หลวง เสรี เรืองฤทธิ์, นายวิลาศ โอสถานนท์, นายด้วง ลพอนุกรม, ขุนนิรันดรชัย, นายเรือเอกวัน รุยาพร, นายเล้ง คีร์สมวงศ์, นายชอุ่ม บิณฑกานนท์
บ.ประกันคุ้มภัย จำกัด	2484	พระสุธรรมวิจิตรชัย, นายโล้ว เต็กช้วน บุลลัญ, หลวงประเจิดอักษรลักษณ์, นายต้นจินแก่ง, นายหลุยส์ พนมยงค์, นายเข่ง เคียงศิริ, นายต้น เกียกปิ่น
บ.ไทยเศรษฐกิจประกันภัย จำกัด	2484	นายวนิช ปานะนนท์, นายยล สุ่มานนท์, นายมา บุลกุล, พระบริรักษ์พิทยุทธกิจ, นายพลตรีหลวง เสรี-เรืองฤทธิ์
บ.ธนาคารไทย จำกัด	2484	นายพลตรีเอกา บริรักษ์พิทยุทธกิจ, นายวนิช ปานะนนท์ พระยาทรงสุรรัษฎ์, นายพล สุ่มานนท์, นายแนบ หลโยธิน, พระยาเฉลิมอากาศ, หลวงดำรงอิศรา-นุวรรต, นายมา บุลกุล
บ.ไทยประกันชีวิต จำกัด	2485	เจ้าพระยาจักรีธรรมาธิเบศร์, พระยาชัยสุรินทร, นายหลุยส์ พนมยงค์, นายโล้ว เต็กช้วน บุลลัญ, นายเข่ง เคียงศิริ, นายปหาพี บุญ-หลง (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก)

ที่มา : ราชกิจจานุเบกษา พ.ศ. 2481-2487.

ผู้ฝึกงานตามนโยบายขาดินิยมของรัฐบาล โดยทั่วไปแล้วผู้สัการโรงสี เป็นญาติพี่น้องหรือผู้ที่ใกล้ชิดกับนายมาทั้งสิ้น อาทิเช่น นายมาค้และนายพิชิต บุญกุล (ผู้สัการโรงสีที่ 1) ซึ่งทั้งสองคนเป็นน้องชายของนายมก⁵⁸ ภายในระยะเวลาเพียงไม่กี่ปีการดำเนินงานของบริษัทข้าวไทย ก็กลายเป็นบริษัทขนาดใหญ่ที่มีโรงสีเกือบ 50 โรง ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อตั้งบริษัทใหม่มีทุนเพียง 500,000 บาทเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของบริษัทข้าวไทยไม่ได้เกิดจากการบริหารงานของพ่อค้าจีนแต่เพียงอย่างเดียว การใช้อำนาจทางการเมือง โดยการออกกฎหมายบีบบังคับให้พ่อค้าข้าวจีนต้องพกกันปิดกิจการ ดังจะเห็นได้จากเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น รัฐบาลก็มีคำสั่งให้ปิดกิจการโรงสีของ เอกชนทั้งหมด คง เหลือไว้แต่บริษัทข้าวไทยเท่านั้น บริษัทข้าวไทยจึงได้เสนอต่อรัฐบาลขอเข้า โรงสีของ เอกชนจำนวนมากมาดำเนินการเอง ในภาวะดังกล่าวได้บีบบังคับให้พ่อค้าข้าวจีนต้องยอมให้บริษัทข้าวไทย เข้า โรงสีของตน เช่น บริษัทหวังหลี ดังนั้นการใช้อำนาจรัฐจึง เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บริษัทข้าวไทยประสบความสำเร็จด้วย⁵⁹ การร่วมมือกับพ่อค้าข้าวจีนในการตั้งบริษัทส่วนตัวในระยะนี้ยังมีไม่มากนัก เนื่องจากเป็นช่วงเริ่มต้นที่ "กลุ่มทหาร" ได้ขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งจากตารางที่ 18,19,20 ได้แสดงให้เห็นถึงปริมาณบริษัทส่วนตัวของ "กลุ่มทหาร" (ไม่นับรวมวิสาหกิจของรัฐ) โดยแบ่งเป็นภาคการค้า การอุตสาหกรรมและภาคการเงินการธนาคารให้เห็นอย่างชัดเจนขึ้น

สรุปได้ว่า จากการศึกษาที่ "กลุ่มทหาร" ยังไม่มีความสามารถในการบริหารในกิจการค้าหรือกิจการธนาคารได้เอง สิ่งต้องพึ่งพาพ่อค้าข้าวจีนอยู่นั้น เป็นผลสะท้อนให้เห็นว่านโยบายเศรษฐกิจแบบขาดินิยมนั้นสามารถลดบทบาทของพ่อค้าข้าวจีนบางกลุ่มได้ แต่ไม่สามารถลดบทบาทของพ่อค้าข้าวจีนอีกกลุ่มที่สามารถปรับตัวมาอิงกับ "กลุ่มทหาร" ได้ ดังนั้น จึงเกิดการร่วมมือกันดำเนินงานทางด้านเศรษฐกิจระหว่างคนสองกลุ่ม

⁵⁸ สังคิต พิริยะรังสรรค์, ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475 - พ.ศ. 2503). (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2526), หน้า 97-98.

⁵⁹ โปรดดูรายละเอียดจาก สังคิต พิริยะรังสรรค์, เพิ่งอ้าง, หน้า 92-126.

ตารางที่ 18

แสดงรายชื่อ บริษัทการค้าที่มี "กลุ่มทหาร" เป็นกรรมการ : ไม้ประดับวิสาหกิจของรัฐ

พ.ศ. 2481 - 2487

พ.ศ.	รายชื่อบริษัท
2481	-
2482	บ.ราชสีมา จำกัด, บ.ไทยก่อสร้าง จำกัด
2483	บ.จังหวัด 65 บริษัทกับ บ.ธนบุรีพานิชย์ จำกัด
2484	บ.สหผล จำกัด
2485	บ.ศรีกรุง จำกัด, บ.ไทยปลูกรวม จำกัด, บ.สามัคคีชัย จำกัด บ.สมศักดิ์พานิช จำกัด, บ.เฉลิมกรุงบารุ จำกัด
2486	บ.เรือสำเลียง จำกัด, บ.สาภลการค้า จำกัด, บ.พืชกลี้ม จำกัด บ.สหเสถกิจ จำกัด
2487	บ.กอูพากัมไทย จำกัด, บ.ไทยภาพยนตร์ จำกัด, บ.สาภลพานิชการ จำกัด
รวม	81

ที่มา : รายชื่อกิจจานุเบกษา พ.ศ. 2481-2487.

ตารางที่ 19

แสดงจำนวนกิจการธนาคารและประกันภัยที่มี "กลุ่มทหาร" เป็นกรรมการ :

ไม้นับรวมวิสาหกิจของรัฐ พ.ศ. 2481 - 2487

พ.ศ.	รายชื่อบริษัท
2481	-
2482	-
2483	บริษัทไทยพาณิชย์ประกันภัย
2484	บริษัทไทยนิคมประกันภัย ธนาคารไทยพาณิชย์ บริษัทประกันคุ้มภัย
2485	บริษัทธนาคารไทย จำกัด บริษัทไทยประกันชีวิต
2486	-
2487	-
รวม	6

ที่มา : ราชกิจจานุเบกษา พ.ศ. 2481-2487

ตารางที่ 20

แสดงจำนวนอุตสาหกรรมที่มี "กลุ่มทหาร" เป็นกรรมการ : ไม่นับรวมวิสาหกิจของรัฐ

พ.ศ. 2481 - 2487

พ.ศ.	รายชื่อบริษัท
2481	-
2482	-
2483	-
2484	-
2485	บ. ไทยน้ำมันพืชและเคมี จำกัด
2486	บ.ไทยกลีกรอุตสาหกรรม จำกัด, บ.ไฟฟ้าไทยคอร์ปอเรชั่น จำกัด, บ. อุตสาหกรรม จำกัด, บ. สุนัขไทย จำกัด, บ. สีสไทย จำกัด
2487	-
รวม	6

ที่มา : ราชกิจจานุเบกษา พ.ศ. 2481-2487

2. การผูกขาดและการให้สิทธิแก่วิสาหกิจของรัฐและบริษัทต่าง ๆ

การให้สิทธิจากรัฐในลักษณะแรกคือการออกกฎหมายเพื่อให้บริษัทการค้าขึ้น ๆ ได้รับความคุ้มครองให้จำหน่ายสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่ง เช่น รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติเกลือ ในพ.ศ. 2483 ห้ามมิให้ชาวต่างชาติผลิตผลของตนไปขายให้แก่ใครทั้งสิ้น นอกจากขายให้กับ सरकारพละมิต ต่อมารัฐได้ตั้งบริษัทเกลือไทย (2483) ขึ้น เพื่อโอนงานของแผนกเกลือ กรม सरकारพละมิตมาทำเอง⁶⁰ โดยดำเนินการรับซื้อเกลือส่งให้แก่บริษัทจังหวัดทั่วประเทศและเป็นผู้ที่มีอำนาจส่งเกลือไปจำหน่ายต่างประเทศแต่ผู้เดียว⁶¹ เหล่านี้เป็นต้น

นอกจากนี้รัฐยังให้สิทธิพิเศษแก่บริษัทในความควบคุมของรัฐให้จำหน่ายสินค้าบางประเภท เช่น บริษัทไทยนิคมพาณิชย์ ซึ่งเป็นตัวแทนค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภคทั่ว ๆ ไป ได้รับความพิเศษจากรัฐให้เป็นเอเยนต์จำหน่ายสุราของกรม सरकारพละมิต⁶² บริษัทพืชกลีกรรม (2486) ซึ่งส่งเสริมการค้าพืชไร่ประเภทสำคัญ ๆ เช่น หอม กระเทียม⁶³ รัฐยังส่งเสริมให้บริษัทพืชกลีกรรมเป็นตัวแทนของกระทรวงพาณิชย์ทำการค้าและติดต่อค้าขายกับตลาดต่างประเทศในสินค้าประเภทพืชพันธุ์ธัญญาหารและพืชผลทั่วไป⁶⁴ อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือร้านไทยอุตสาหกรรม (2480) ในสังกัดกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมทำการจำหน่ายและส่งเสริมสินค้าพื้นเมือง เช่น ร่ม ผ้าทอพื้นเมือง เครื่องจักสาน เป็นต้น รัฐได้ส่งเสริมให้ร้านไทยอุตสาหกรรมเป็นผู้ขายสินค้าบางอย่างจากโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐบาลอีกด้วย อาทิ สุรา น้ำตาลทราย เป็นต้น⁶⁵

⁶⁰ "บริษัทเกลือไทย จำกัด" ไทยใหม่. (22 กุมภาพันธ์ 2484), หน้า 5.

⁶¹ อุทัย สินธุสาร, "ธุรกิจของรัฐ", หน้า 140.

⁶² ผาณิต รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่พ.ศ. 2481-2487", หน้า 130.

⁶³ อุทัย สินธุสาร, "ธุรกิจของรัฐ", หน้า 138-139.

⁶⁴ ผาณิต รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่พ.ศ. 2481-2487", หน้า 133.

⁶⁵ อุทัย สินธุสาร, "ธุรกิจของรัฐ", หน้า 137.

ส่วนลักษณะที่ล่อง เป็นการออกกฎหมายเพื่อลดบทบาททาง เศรษฐกิจของกลุ่มที่มีบทบาท อยู่เต็มลง เพื่อที่ "กลุ่มทหาร" จะได้มีบทบาทในกิจการนั้น ๆ บ้าง เช่น การออกพระราชบัญญัติ การธนาคารและการประกันภัย (2475) ซึ่งเป็นนโยบายภาษี ทำให้บรรดาธนาคารเล็ก ๆ ต่างร้องเรียนว่าไม่สามารถจะจ่ายภาษีตามที่รัฐบาลเรียกร้องได้ พระราชบัญญัติฉบับต่อมาคือ พระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา (2475) เพื่อแก้ปัญหาค่ากู้หนี้ยืมสินในชนบทและ ที่สำคัญคือการออกพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ (2480) พระราชบัญญัตินี้ให้อำนาจแก่กระทรวง การคลังในการควบคุมธนาคาร เหล่านี้มากขึ้น รัฐบาลได้ทบทวนกิจการธนาคารพาณิชย์ที่มีมา ทั้งหมดใหม่กำหนดทุนธนาคารควรจะต้องไม่น้อยกว่าสองแสนบาท และจะต้องมอบหลักประกันไว้ กับรัฐบาล นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามต่าง ๆ ไม่ให้ธนาคารดำเนินงานอื่นในมาตรา 8 ได้แก่

ข้อห้ามมิให้ธนาคารกระทำ

- ก) จ่ายเงินปันผลหรือเงินรางวัลอันจะทำให้เงินซึ่งชำระหุ้นแล้วลดลง
- ข) จ่ายเงินให้กรรมการธนาคารกู้ยืมโดยตรงหรือทางอ้อม
- ค) ให้กู้ยืมเงินโดยถึงหุ้นของธนาคารนั้นเอง เป็นประกัน
- ง) ค้ำสินค้าธรรมดาหรือเกี่ยวข้องกับการค้าหรือกิจการอันใด เห็นไว้แต่กิจการ ซึ่งเกี่ยวเนื่องและเป็นอุปกรณ์แก่กิจการธนาคาร
- จ) ซื้อหรือมิไว้เป็นประจําซึ่งอสังหาริมทรัพย์ อันมิจําเป็นเพื่อใช้ในกิจการธนาคาร บรรดาอสังหาริมทรัพย์ซึ่งตกเป็นของธนาคาร โดยทางใช้หนี้หรือได้มา โดยการ ป้องกันต้นเงิน ซึ่งจ่ายให้กู้ยืมไปจะต้องจำหน่ายภายใน 9 ปี เว้นแต่จะได้ยื่น คำร้องต่อรัฐมนตรี ขอยืดเวลาออกไปและได้รับอนุญาตแล้ว
- ฉ) ซื้อหรือมิไว้ซึ่งหุ้นหรือหุ้นกู้ในบริษัทหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนเงินเกินกว่าร้อยละสิบ ของเงินทุนในบริษัทนั้น หรือเกินกว่าร้อยละ 10 ของเงินทุนและเงินสำรอง ของธนาคาร

นอกจากนี้ ยังมีมาตราต่าง ๆ ที่กำหนดเงินทุนสำรองต้องไม่น้อยกว่าร้อยละสิบของ เงินกำไรสุทธิ จนกว่าเงินทุนสำรองนี้จะเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของเงินทุนชำระแล้ว และธนาคารที่จดทะเบียนในประเทศไทยจะต้องประกาศงบดุลและบัญชีกำไร-ขาดทุนภายในสิ้นปี ของกิจการธนาคาร

หลังจากออกพระราชบัญญัติฉบับนี้แล้ว ปรากฏว่าธนาคารที่ไม่เข้าข่ายและไม่สามารถปฏิบัติตามกฎข้อบังคับต่าง ๆ ของพระราชบัญญัตินี้ต้องเลิกกิจการไป หรือบางแห่งก็โดนรัฐบาลยึดไป เนื่องจากขัดแย้งคำสั่งห้ามส่งเงินไปต่างประเทศ คงเหลือธนาคารที่สามารถดำเนินงานต่อมาได้เพียง 2 ธนาคาร คือ ธนาคารกรุงเทพ และธนาคารสันเปงซุนเท่านั้น⁶⁶ ผลกระทบดังกล่าวทำให้ธุรกิจทางด้านธนาคารของพ่อค้าจีนไม่รุ่งเรืองดังแต่ก่อน เมื่อธนาคารชาวจีนเหลือเพียง 2 ธนาคาร "กลุ่มทหาร" จึงเข้าไปมีบทบาทในกิจการด้านการเงินการธนาคาร ด้วยการเปิดธนาคารมณฑล (2485) ขึ้น โดยมีคณะกรรมการดังนี้ นายพลตรีจรรยา รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์ พระยาเฉลิมอากาศ นายวิเชียร ปานะนนท์ นายมา บุณกุล พระยาทรงสุรชัย นายแนบ พลโยธิน นายยล สมนานท์ นายสง่า วรณดิษฐ์ และนายประมวล บุรณโชติ เป็นต้น⁶⁷

จากการได้อิทธิพลต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" นั้นส่งเสริมให้บทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" มีฐานรองรับที่มั่นคง นั่นก็คือ กฎหมายที่ออกมาเพื่อสนับสนุนกิจการของตนให้ทำการค้าผูกขาดและเพื่อลดบทบาททางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มที่มีบทบาทอยู่เดิมลง เพื่อเปิดโอกาสให้ "กลุ่มทหาร" ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการด้านนั้น ๆ บ้าง

จากปัจจัยเสริมทั้งหมดที่กล่าวมาไม่ว่าจะเป็นการร่วมมือกับชาวจีนและการได้อิทธิพลจากรัฐในลักษณะต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นการอธิบายให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของ "กลุ่มทหาร" ทางด้านเศรษฐกิจ นอกเหนือจาก "การขึ้น" มามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" อันเป็นผลจากนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม

⁶⁶ พรรณี บัวเล็ก, วิเคราะห์นโยบายทุนธนาคารพาณิชย์ของไทย พ.ศ. 2475-2516, หน้า 41-42.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า "กลุ่มทหาร" ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นขึ้นมา มีบทบาททางด้าน เศรษฐกิจจาก นโยบาย เศรษฐกิจแบบชาตินิยม ซึ่งผลในทางปฏิบัติคือการ ตั้งวิสาหกิจของรัฐและบริษัทจังหวัดโดยอาศัยการร่วมมือกับพ่อค้าชาวจีน และการได้รับอภิสิทธิ์ ต่าง ๆ จากวิสาหกิจของรัฐจำนวนมากมายังมีอยู่บริษัทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้าข้าว ซึ่ง เป็นธุรกิจที่มีความสำคัญต่อ เศรษฐกิจไทยมาทุกยุคทุกสมัย นั่นก็คือ บริษัทข้าวไทย ดังนั้น ผู้วิสัย สึงนำบริษัทข้าวไทยมาอภิปรายให้เห็นถึงบทบาททางด้าน เศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" ในการคุม ธุรกิจการค้าข้าวแบบครบวงจร ซึ่งรัฐในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่ได้เข้าไปคุมกิจการการค้าข้าว สึงทำให้พ่อค้าชาวจีนและพ่อค้าชาวตะวันตกเข้าไปดำเนินการในธุรกิจการค้าข้าวแทนรัฐ

"กลุ่มทหาร" ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มเข้าไปควบคุมกิจการการค้าข้าว โดยการตั้งบริษัทข้าวไทย จำกัด (2481) ขึ้นมา และเพื่อให้บริษัทข้าวไทยดำรงอยู่ได้ รัฐสึง ใช้มาตรการทางภาษีและการ เมืองบีบบังคับให้ชาวจีนหยุดกิจการ โรงสีหรือบางแห่งก็ให้บริษัทข้าว ไทยเข้าไปดำเนินการแทน ผลจากมาตรการดังกล่าวทำให้บริษัทข้าวไทยเป็นบริษัทเดียวที่ได้สิทธิ จากรัฐบาลให้เป็นผู้ผูกขาดการสีข้าว การค้าข้าว และการส่งออกข้าว⁶⁸ ต่อมาบริษัทข้าวไทย เข้าไปควบคุมโรงสีของพ่อค้าชาวจีนในรูปแบบของ การ เข้า โดยเริ่มจากโรงสีสิน เล่ง สั้นของนายมา บูลกุล มาดำเนินการ หลังจากนั้นราว 6 เดือน สึง เข้า โรงสีเพิ่มขึ้นอีก 5 โรง คือ โรงสี สิ้น เล่ง โรงสีอิงตึกหลี่ โรงสีอีเฮง โรงสีเม่งฮะหลง และโรงสีง่วนกิมเล่ง อีกสามปีต่อมา บริษัทข้าวไทยเข้า โรงสีเพิ่มขึ้นอีก 17 โรง และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 บริษัทข้าวไทย ยังได้ร่วมมือกับบริษัทสัญจรรักษาดำเนินกิจการ โรงสีอีก 6 โรง และตั้งบริษัทข้าวไทยปักษ์ใต้ โดยมีโรงสีเล็ก ๆ อยู่ 22 โรง พอหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 บริษัทข้าวไทยสามารถซื้อโรงสี สิ้น เล่ง โรงสีสิน เล่ง สั้นและโรงสีง่วนกิมเล่งของนายมา บูลกุล มา เป็นของ บริษัทข้าวไทย⁶⁹ ผลจากการใช้อำนาจรัฐออกกฎหมายดังกล่าว ทำให้บริษัทข้าวไทยมีโรงสีในความควบคุมจำนวน มาก และผลจากการใช้อำนาจรัฐอีกเช่นกันที่ทำให้บริษัทข้าวไทยได้สิทธิพิเศษในการขนส่งข้าว

⁶⁸ สึงคิต พิริยะรังสรรค์, ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503), หน้า 105-106.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97-98.

ทำให้การดำเนินการของบริษัทข้าวไทยคล่องตัวมากขึ้น โดยบริษัทข้าวไทยได้มอบหมายให้หลวง-
 เสรี เรืองฤทธิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์และกรรมการของบริษัทข้าวไทยทำหน้าที่รับผิดชอบ
 ด้านล่าเลี้ยงข้าวเปลือกจากต่างจังหวัดมาลงที่สถานีรถไฟขอนแก่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ได้มี
 การนำกิจการรถไฟมาอำนวยความสะดวกแก่บริษัทข้าวไทย ทำให้บริษัทมีความคล่องตัวในการ
 ดำเนินธุรกิจมาก⁷⁰ นอกจากนี้รัฐบาลยังประกาศให้ผู้ที่อยู่ใกล้ทางรถไฟและประสงค์จะขายข้าว
 ให้แก่บริษัทข้าวไทย สามารถติดต่อขายข้าวเปลือกกับเจ้าหน้าที่กรมรถไฟได้เลย รวมทั้งยัง
 อนุญาตให้บริษัทสามารถใช้ที่ เรือต่าง ๆ ของทางราชการได้อย่างกว้างขวางอีกด้วย⁷¹
 นอกจากนี้ "กลุ่มทหาร" จะเข้าไปควบคุมโรงสีและการขนส่งแล้ว ทางด้านการตลาด "กลุ่มทหาร"
 ได้เข้าไปมีบทบาทในบริษัทไทยนิคมพาณิชย์และบริษัทจังหวัด ซึ่งเป็นตัวกลางในการจำหน่ายสินค้า
 ของรัฐและมีสาขาทุกภาคทั่วประเทศ เช่น บริษัทนครสวรรค์จังหวัดพาณิชย์ จำกัด (2483)
 บริษัทนครราชสีมาจังหวัดพาณิชย์ จำกัด (2483) บริษัทฉะเชิงเทราจังหวัดพาณิชย์ (2483)
 เป็นต้น (โปรดดูรายละเอียดชื่อบริษัทเหล่านี้ได้ในภาคผนวก) ทำให้ "กลุ่มทหาร" ขยาย
 บทบาททางด้านเศรษฐกิจของตนไปทั่วประเทศ นอกจากนี้ฐานะทางการเงินของ "กลุ่มทหาร"
 ในการดำเนินกิจการค้าข้าว รัฐได้ตั้งธนาคารมณฑล (2484) และบริษัทไทยเศรษฐกิจประกันภัย
 (2485) เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนบริษัทข้าวไทยให้มีความมั่นคงในระยะยาว⁷² จากที่กล่าวมา
 ทั้งหมดจะเห็นได้ว่า นอกเหนือจากการใช้อำนาจรัฐสนับสนุนกิจการค้าข้าวและอาศัยบริษัทใน
 ความควบคุมดูแลของรัฐในการขยายบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" แล้ว
 การร่วมมือกับพ่อค้าชาวสินก็ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้บริษัทข้าวไทยสามารถดำเนินการไปได้
 ด้วยดี ดังได้กล่าวไปแล้วถึงบทบาทของนายมา บุณกุลและญาติ ๆ ในการบริหารงานในบริษัท
 ข้าวไทย

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

กล่าวโดยสรุปได้ว่า "กลุ่มทหาร" ในสมัยรัฐบาลจอมพล. พิบูลสงคราม มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจในการผูกขาดสินค้าส่งออกโดยพิจารณาได้จากบริษัทข้าวไทยที่สามารถคุมกิจการค้าข้าวซึ่งเป็นกิจการค้าที่สำคัญของประเทศได้อย่างครบวงจรทั้งทางด้านควบคุมโรงสีควบคุมการขนส่ง มีตลาดระบายสินค้าทั่วประเทศ และมีแหล่งเงินทุนสนับสนุน ทำให้พ่อค้าชาวจีนมีบทบาทลดลงในระดับหนึ่ง ในด้านการค้าข้าวซึ่งแต่เดิมพ่อค้าชาวจีนจะมีบทบาทสูงมากในสมัยก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

อย่างไรก็ตาม "กลุ่มทหาร" ได้หยุดบทบาททางด้านเศรษฐกิจลงชั่วคราว เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง รัฐบาลพลเรือนได้เข้ามาบริหารประเทศแทนรัฐบาลของจอมพล. พิบูลสงคราม ในระหว่างพ.ศ. 2488-2490 การขึ้นมาของรัฐบาลพลเรือนส่งผลต่อ "กลุ่มทหาร" จำนวนมากถูกจับในข้อหาอาชญากรรมสงคราม โดยในระยะเวลาดังกล่าว รัฐบาลพลเรือนพยายามที่จะเข้ามามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจแทนที่ "กลุ่มทหาร" ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ การเปลี่ยนแปลงกรรมการของบริษัท ส่งเสริมอุตสาหกรรมไทย จำกัด ซึ่งก่อตั้งในพ.ศ. 2485 โดยมีคณะกรรมการเริ่มแรกดังนี้ นายพลอากาศตรี ม. เวชยันต์รังสฤษดิ์ นายพลตรีสวัสดิ์ สวัสดิ์ธรรงค์ นายประสพ พ. สุขุม นายพลเรือตรีกระแล ป. ครุฑทะเลณี ประกิจ ชิตะสังคะ นายพันตรีเผ่า ศรียานนท์ ม.ร.ว. โป้ย มาลากุล ฯลฯ ต่อมาในพ.ศ. 2488 ได้มีการจดทะเบียนกรรมการเพิ่มเติมคือ จดทะเบียนนายพลเรือตรี พระสักราณกรกิจ นายข่ม จารุรัตน์ นายบรรณกรโกวิท สักกะพาก นายจรรยา สิบแสง และนายเล็ก โกเมศ และในพ.ศ. 2489 ได้มีการจดทะเบียนกรรมการใหม่ทั้งหมดคือ พล.ต. พระยาลัทธิพิศาล นายพิน สุพรรณสาร น.อ. หลวงสำแดง-ทิพาโยติ, ร.น. หลวงวรพาทย์พินิจ นายพร ศรีจามร เป็นกรรมการบริษัทแทนกรรมการเก่าทั้งหมด ซึ่งที่ประชุมผู้ถือหุ้นได้ลงมติให้ถอนบ้างและให้ออกบ้าง⁷³ ความพยายามดังกล่าวในการที่จะลดบทบาทของ "กลุ่มทหาร" ลงนั้นเป็นไปในระยะเวลานั้น เพราะในพ.ศ. 2490 ได้เกิดการรัฐประหาร 2490 โดยมีจอมพลผิน ชุณหะวัณ และคณะร่วมกันทำรัฐประหารและยกให้จอมพล. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำ ก็เท่ากับว่าเป็นการฟื้นอำนาจของจอมพล. พิบูลสงคราม

⁷³ "ประกาศกรมทะเบียนการค้า" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ภาค 1 (19 มีนาคม 2485) : 905-907, เล่ม 62 ภาค 1 (23 กุมภาพันธ์ 2488) : 1336-1337, เล่ม 63 ภาค 1 (16 ตุลาคม 2488) : 391.

อีกครั้งหนึ่ง โดยมีจอมพลผิน ชุณหะวัณ เป็นผู้ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง จากกรณีที่ "กลุ่มทหาร" นำโดยจอมพลผิน ชุณหะวัณ ทำการรัฐประหาร เพื่อล้มรัฐบาลพลเรือนและต่อมา "กลุ่มทหาร" ก็ได้ขึ้นมาใช้อำนาจอีกครั้งนั้น ทำให้กลุ่มนายปรีดีที่สนับสนุนรัฐบาลพลเรือนทำการต่อต้านจนเกิดเป็นกบฏวังหลวง (2492)⁷⁴ ส่งผลให้ "กลุ่มทหาร" เมื่อปราบปรามกบฏได้ จึงหันมาทำลายฐานทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มนายปรีดีด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2492 มีการออกคำสั่งให้คณะนาย วิโรจน์ศิริ หาหรือกับพล.ต.ต. เผ่า ศรียานนท์ ว่าใครทราบเรื่องหลวงประดิษฐ์บัณทิสต์ติดต่อสัมปทานเสียด้วย วันรุ่งขึ้นก็มีการประชุมคณะรัฐมนตรีซึ่งได้พิจารณาจากรายงานกรมตำรวจ เกี่ยวกับเรื่องการก่อการจลาจล ซึ่งปรากฏว่าผู้ที่ไปร่วมในการก่อการจลาจลนั้นได้มาจากผู้ได้รับสัมปทานเหมืองแร่บางราย ในที่สุด ได้ลงมติให้กระทรวงอุตสาหกรรมพิจารณา เพิกถอนสัมปทานเหมืองแร่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจลาจลคราวนี้เสียโดยติดต่อโดยตรงกับอธิบดีกรมตำรวจ เพื่อระบुरายละเอียดสัมปทานที่สมควรเพิกถอน⁷⁵ นอกจากนี้ยังได้ทำลายฐานทางด้านการเงินของกลุ่มปรีดีด้วยโดยการ

"... กัดต้นต่อธรรมศาสตร์อย่างหนักให้หายหุ้ที่ถืออยู่ในธนาคารแห่ง เอเชียฯ ทั้ง เพราะเห็นว่า เป็นขุมเงินขุมทองของ "ปรีดี ทมมยงค์" ที่จะใช้เป็นทุนมาก่อน การรัฐประหารรัฐบาล..."⁷⁶

อันเนื่องมาจากนายปรีดี ได้ตั้งธนาคารแห่ง เอเชียขึ้นและให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถือหุ้นในธนาคารดังกล่าว เมื่อ "กลุ่มทหาร" เรืองอำนาจอีกครั้งหนึ่งก็ได้กระทำการตัดฐานทางการเงินของนายปรีดีลง เสีย

⁷⁴ สุราษฎร์ ยัมประเสริฐ, "การเคลื่อนไหวทางการเมือง...", หน้า 149-176.

⁷⁵ (2) สร.0201.60/12 เรื่องการเพิกถอนสัมปทานเหมืองแร่ของบุคคลที่ก่อการจลาจล (2492), หน้า 1, 25.

⁷⁶ นายมหาเศรษฐี (นามแฝง), "แบงก์หุ่นยนต์ตำนานของ "เอื้อ-อยู่เกียรติ" "มติชนสุดสัปดาห์" ปีที่ 12 ฉบับที่ 634 (16 ตุลาคม พ.ศ. 2535) : 23-24.

ข้อสรุปของบทนี้คือ "กลุ่มทหาร" ขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจโดยนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม ซึ่งนโยบายดังกล่าวมีลักษณะที่สนับสนุนให้เกิดการผูกขาดโดยรัฐ (State Monopoly) การผูกขาดโดยรัฐปรากฏใน 2 รูปแบบคือ การผูกขาดการทำธุรกิจหลายประเภท เช่น น้ำมัน ยาสูบ เกลือและเนื้อสัตว์ รูปแบบที่สองคือ รัฐเข้าไปควบคุมกิจการที่สำคัญ ๆ เริ่มจากการตั้งวิสาหกิจของรัฐประเภทอุตสาหกรรมจำนวนมาก ต่อมาก็ขยายบทบาทของรัฐเข้าไปควบคุมกิจการค้าข้าวอย่างครบวงจรตั้งแต่คูกมโรงสี การขนส่งทั้งภายในและภายนอกประเทศ การเงินและการประกันภัย รวมไปถึงการกระจายสินค้าไปยังชนบทโดยผ่านบริษัทไทยนิคมพาณิชย์และบริษัทจังหวัด เป็นต้น จากนั้นนโยบายดังกล่าวได้เปิดโอกาสให้ "กลุ่มทหาร" เข้าไปมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจซึ่งจะเห็นได้ชัดในวิสาหกิจของรัฐและบริษัทจังหวัด โดยมี "กลุ่มทหาร" เข้าไปเป็นคณะกรรมการเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" นั่นก็คือ การร่วมมือกับพ่อค้าชาวจีนและการได้สิทธิต่าง ๆ อย่างไม่รู้ก็ตาม บทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" ในระหว่างพ.ศ. 2481-2487 นี้ ยังไม่มีความโดดเด่นมากนัก อาจจะเป็นเพราะ "กลุ่มทหาร" เพิ่งจะขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจและต่อมาก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งจะแตกต่างจากบทบาททางด้านเศรษฐกิจของ "กลุ่มทหาร" ในทศวรรษ 2490 อย่างมาก ดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ 4 ในท้ายที่สุดแล้วจะพบว่าตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมา "กลุ่มทหาร" ได้ขึ้นมามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจอย่างแท้จริงเมื่อรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487) นำนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมมาปฏิบัติ